

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ปัญหาการใช้สิทธิตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ของประชาชนในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ผู้ศึกษานำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาประกอบการศึกษา ดังนี้

2.1 แนวคิดของสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการ

2.1.1 ความหมายและความสำคัญแห่งสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการ

หยุด แสงอุทัย ได้อธิบายความหมายของ คำว่า “สิทธิ” (Right) ตามความเห็นของสอง นักกฎหมายชาวเยอรมัน คือ วิน ไชน์ (Windscheid) ได้ให้ความสำคัญที่ อำนาจ (Macht) ดังนั้น “สิทธิ” (Right) หมายถึง อำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนง (Willensmacht) กับ เยียร์ริง (Jhering) ได้ให้ความสำคัญที่จุดประสงค์ (Zweck) กล่าวคือ การที่กฎหมายให้อำนาจแก่บุคคลที่จะมีเจตจำนง (Willensmacht) เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งบุคคลมุ่งประสงค์ (หยุด แสงอุทัย, 2527:192) ดังนั้น “สิทธิ” (Right) จึงหมายถึงอำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนง เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งบุคคลมุ่งประสงค์

โกคิน พลกุล (2538: 138) ได้ให้ความเห็นว่า “สิทธิ” (Right) หมายถึงอำนาจหรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้

สิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการจึงเป็น “อำนาจรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่กฎหมายให้แก่บุคคลเพื่อประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งบุคคลมุ่งประสงค์” มาจากสิทธิที่จะรู้ (Right to know) ซึ่งในอดีตนั้น ปัญหาระหว่าง “สิทธิรับรู้ของสาธารณชน” กับ “ความจำเป็นในการปกปิดข้อมูลข่าวสารของราชการหรือการเก็บรักษาความลับของข้อมูลข่าวสาร” ของรัฐเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจน้อยกว่าปัญหาระหว่าง “เสรีภาพในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร” ของสื่อมวลชนกับ “อำนาจในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร” ของประชาชน แต่ข้อเท็จจริงนั้น สิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่เป็นข้อมูลหรือเป็นหนทางอันเป็นจุดมุ่งหมาย แต่สิทธิเสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ และการโฆษณาเป็นเพียงหนทางนำไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น เพราะสิทธิในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณาเป็นสิทธิในการแสดงออก (Right to Expression) แต่สิทธิที่จะรู้ (Right to know) เป็นสิทธิในการได้รับข่าวสาร (ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์, 2521: 140)

การที่บุคคลจะใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออก การพูด การเขียน การพิมพ์ และการโฆษณาได้อย่างแท้จริง จึงต้องมีสิทธิเสรีภาพรับรู้ข้อมูลข่าวสารเพื่อเป็นข้อมูล ในการใช้สิทธิ

เสรีภาพในการแสดงออก การพูด การเขียน การพิมพ์ และการโฆษณา หากไม่มีสิทธิที่จะรู้ สิทธิในการแสดงออกก็จะไม่มีความหมาย จากข้อเท็จจริงนั้น สิทธิเสรีภาพรับรู้ข้อมูลข่าวสารจึงเป็นสิทธิที่ควรจะมีก่อนสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก แต่ก็มีความเห็นโต้แย้งว่า ไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะสิทธิที่จะรู้เป็นสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของราชการ แต่สิทธิที่จะเขียน พิมพ์ หรือ โฆษณาเป็นสิทธิในการแสดงออก

ฉะนั้นถ้าพิจารณาในด้านรูปแบบและกระบวนการแล้ว สิทธิที่จะรู้ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิในการแสดงออก แต่ถ้าพิจารณาในด้านเนื้อหาแล้ว สิทธิที่จะรู้ก็เป็นส่วนหนึ่งของสิทธิในการแสดงออก เพราะสิทธิที่จะรู้เป็นเงื่อนไขหรือหนทางของสิทธิในการแสดงออกซึ่งสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยและบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

2.1.2 วิวัฒนาการของสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการในฐานะเป็น“หลักสิทธิมนุษยชน”

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้นำประเทศต่าง ๆ ได้ร่วมกันจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ เพื่อให้มนุษย์ทุกคนทั่วโลกได้รับความคุ้มครองในการที่จะดำรงตนเป็นมนุษย์ด้วยความเท่าเทียมกัน โดยการให้ความคุ้มครองแก่สิทธิมนุษยชน จึงได้จัดทำเอกสารสำคัญที่ยอมรับสิทธิมนุษยชนไว้อย่างชัดเจน เรียกว่า กฎบัตรสหประชาชาติ (United Nations Charter) และต่อมาได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน(The United Nations Commission on Human Right) ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวได้จัดทำร่างเอกสารปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 (Universal Declaration of Human Right of 1948) ขึ้น และที่ประชุมสมัชชาแห่งสหประชาชาติได้ลงมติยอมรับเป็นเอกฉันท์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ.1948 โดยประเทศไทยได้เป็นภาคีสมาชิกองค์การสหประชาชาติ เมื่อ ปี ค.ศ.1946 และได้ร่วมลงนามยอมรับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนดังกล่าวด้วย

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนถือเป็นเอกสารระหว่างประเทศที่วางมาตรฐานแห่งความสำเร็จของมวลมนุษย์ร่วมกัน ได้ให้การรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ทั้งหมด 30 ข้อ โดยข้อ 19 ได้กำหนดให้ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพแห่งความคิดเห็น และการแสดงความคิดเห็น สิทธินี้รวมถึงสิทธิเสรีภาพในการที่จะมีความคิดเห็นโดยปราศจากการแทรกแซงและที่จะแสวงหา รับและให้ข่าวสาร และให้ความคิดเห็น ไม่ว่าด้วยวิธีใด และไม่มีขอบเขตจำกัด (อมร รักษาสัตย์และคณะ, 2539: 71) ซึ่งเป็นการรับรองสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของสาธารณชน แต่ปฏิญญาฯ ไม่มีผลผูกมัดกับประเทศที่ร่วมลงนามทั้งหลายอย่างชัดเจน เช่นสนธิสัญญา จึงมิได้ก่อให้เกิดพันธะทางกฎหมายแก่

รัฐที่ร่วมลงนาม เพราะไม่มีฐานะเป็นกฎหมาย ทั้งกฎหมายในประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐใดเห็นควรรับรองสิทธิมนุษยชนข้อใด โดยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรไว้ หรือศาลยุติธรรมของรัฐใดจะตีความกฎหมายให้สอดคล้องกับปฏิญญาฯ หรือยอมรับและปฏิบัติตามกันอย่างแพร่หลายจนกระทั่งมีผลให้สิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาฯ กลายเป็นสิทธิตามธรรมเนียมปฏิบัติระหว่างประเทศ (Customary International Law) ได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของปฏิญญาฯ ดังนั้นในปี ค.ศ.1966 จึงได้มีการร่างกติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง(พลเมือง)และสิทธิทางการเมือง เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยกำหนดรายละเอียดและพระราชบัญญัติข้อจำกัดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งได้รับรองผลของข้อมติ (Adopted) และลงนามในสัตยาบันหรือภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 1966 โดยกติกาฯ ข้อ 19 ใ้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการดังนี้ (กumulพลวัน, 2538: 225-226)

1. ทุกคนมีสิทธิที่จะถือเอาความคิดเห็น โดยปราศจากการแทรกแซง
2. ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพที่จะแสวงหา รับ และกระจายข่าวสารและความคิดเห็นทุกรูปแบบ โดยไม่คำนึงถึงเขตแดน ทั้งนี้ไม่ว่าด้วยการพูด การเขียน หรือการพิมพ์ ในรูปแบบของศิลปะหรือโดยสื่อประการอื่นตามประสงค์
3. การใช้สิทธิเสรีภาพดังที่บัญญัติไว้ในข้อ 2 ของมาตรานี้ จะต้องกระทำด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบพิเศษ การจำกัดเสรีภาพนี้จะกระทำได้ก็แต่เฉพาะอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อความจำเป็นต่อ

ประเทศไทยในสมัยคณะรัฐมนตรี นำโดยนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ได้ร่วมลงนามเข้าเป็นภาคีใน กติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมืองดังกล่าว ด้วย เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2535 แต่ก็ยังไม่ได้ทำสัตยาบันผูกพันกับพันธกรณีในกติกาดังกล่าว จึงยังไม่มีผลผูกพันว่าประเทศไทยต้องออกกฎหมายหรือแก้ไขกฎหมายเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิตามกติกาดังกล่าว แต่ประเทศไทยก็ได้ดำเนินนโยบายที่ได้สนับสนุนให้มีการคุ้มครองสิทธิตามกติกาดังกล่าวเรื่อยมา ตลอดจนได้ปฏิรูปการเมืองที่ส่งเสริมให้มีการรับรองสิทธิมนุษยชนตามกติกาดังกล่าว มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พุทธศักราช 2540

2.1.3 สิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการในฐานะเป็น “หลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย”

สิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการยังเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งมีหลักการพื้นฐานว่า ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ (Public Participation) ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้ต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองประเทศ โดยเหตุที่การปกครองประเทศย่อมมีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง การใช้อำนาจรัฐและกระบวนการบริหารราชการทุกชั้นตอนจึงต้องโปร่งใส (Transparency) เพื่อประชาชนจะได้ใช้สิทธิในการตรวจสอบและควบคุมการทำงานของรัฐบาล ตลอดจนคุ้มครองสิทธิของตนเองได้ ประชาชนจึงต้องได้รับรู้ว่า รัฐบาลใช้อำนาจในการปกครองประเทศอย่างไร ประชาชนได้หรือเสียสิทธิประโยชน์คุ้มค่ากับผลที่ได้รับจากการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลหรือไม่

ดังที่ Ramsey Clark อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแห่งสหรัฐอเมริกาเคยกล่าวไว้ว่า ประชาชนจะต้องรู้รายละเอียดในการบริหารของรัฐบาล ถ้ารัฐบาลนั้นเป็นของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชนที่แท้จริง ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว กรณีจะไม่มีอะไรที่สามารถทำให้ระบบประชาธิปไตยกลายเป็นความมืดมนได้ (ซัฟเวินน์ วงศ์วัฒนศานต์, 2521: 138-139) ดังนั้นจึงถือได้ว่าเจตจำนงของการปกครองในระบบประชาธิปไตยได้รับรองสิทธิที่จะรู้ (Right to know) เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ผลงานหรือข้อบกพร่องในการบริหารประเทศของรัฐบาล

นอกจากนั้น สิทธิที่จะรู้ยังเป็นภาพสะท้อนของหลักการที่ว่า การปกครองในระบบประชาธิปไตยนั้น อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ซึ่งมีได้จบลงที่การไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน แต่จะต้องแสดงออกในหลายๆ จุดของการปกครองแล้วแต่การปรับประยุกต์หลักการในแต่ละประเทศ

ดังนั้นสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการจึงเป็น “หลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย” ที่เป็นทั้ง “สิทธิ” และ “กลไก” ที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสังคมประชาธิปไตยโดยเป็น “กลไก” ในการควบคุมตรวจสอบ และถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ ที่ให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเพื่อเป็นหนทางในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือการบริหารงานด้านต่างๆ ของรัฐ ทำให้ประชาชนสามารถควบคุมหรือตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐบาล ป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบที่อาจมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพหรือสิทธิประโยชน์ของตนเอง และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนยังจะเป็นผลดีต่อภาพลักษณ์ของรัฐบาลหรือระบบราชการด้วย เพราะการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการจะทำให้รัฐบาลหรือระบบราชการได้รับความไว้วางใจและความนิยมจากประชาชนมากยิ่งขึ้น จึงอาจจะกล่าวได้ว่า สิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการเป็น

สิทธิที่เกื้อกูลต่อระบอบประชาธิปไตยและเป็น “เครื่องชี้วัด” ระดับการพัฒนาการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยของประเทศนั้นๆ (วัชรวิทย์ ไชยสาร, 2544: 3-13)

ฉะนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่าสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามบทบัญญัติ แห่งรัฐธรรมนูญและสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะเป็นหลักสิทธิ มนุษยชน และ หลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย

2.1.4 ตาละสำคัญในการใช้สิทธิตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ

การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการ เมื่อหน่วยงานของรัฐ ได้จัดทำข้อมูลข่าวสารหรือ เอกสารใดขึ้นแล้ว เอกสารหรือข้อมูลข่าวสารที่หน่วยงานของรัฐเก็บไว้เป็นของประชาชนหรือเก็บ รักษาไว้เพื่อประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ประชาชนย่อมมีสิทธิเข้ามาตรวจดูหรือรับรู้ข้อมูล ข่าวสารหรือเอกสารนั้นได้

หลักการพื้นฐานของการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการ

เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการได้โดยสะดวก และจริงจัง กฎหมายจึงได้กำหนดหลักการพื้นฐานที่สำคัญในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการ ไว้ 2 ประการใหญ่ ๆ ได้แก่ หลักที่ว่าผู้ขอไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสียหรือประโยชน์เกี่ยวข้องกับ ข้อมูลข่าวสารที่ขอ และหลักที่ว่า “เปิดเผยเป็นหลัก ปกปิดเป็นข้อยกเว้น” ผู้ขอข้อมูลข่าวสารไม่ จำเป็นต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสียหรือประโยชน์เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสารที่ขอ เนื่องจากเป็นสิทธิที่ กฎหมายให้แก่ประชาชนทั่วไป ดังนั้น บุคคลทั่วไปที่มีสัญชาติไทยก็ย่อมมีสิทธิเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารของราชการได้ โดยไม่จำเป็นต้องชี้แจงหรือแสดงเหตุผลว่าทำไมจึงประสงค์จะรู้ข้อมูล ข่าวสารดังกล่าว เพราะในทางปฏิบัติเมื่อเอกชนขอข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานของรัฐหรือ เจ้าหน้าที่ที่มักได้รับคำถามว่าจะขอข้อมูลข่าวสารดังกล่าวไปทำไมและนำไปใช้ประโยชน์อะไร เอกชนก็มีหน้าที่ชี้แจงเหตุผลประกอบคำขอ หากเจ้าหน้าที่ฟังแล้วไม่เชื่อหรือไม่เห็นด้วย ก็อาจ ปฏิเสธไม่เปิดเผยหรือไม่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ขอ กฎหมายนี้จึงกลับแนวทางปฏิบัติเดิม และยืนยัน หลักการว่าต่อไปนี้ผู้ที่ขอข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานของรัฐ ไม่จำเป็นต้องชี้แจงหรือแสดง เหตุผลให้เจ้าหน้าที่ทราบ (เว้นแต่ในบางกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ) เพื่อให้ประชาชน ทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการได้อย่างกว้างขวางสอดคล้องกับหลักเรื่องความ โปร่งใส หน่วยงานจึงไม่มีอำนาจที่จะกำหนดในแบบคำขอให้เอกชนต้องแจ้งเหตุผลในการขอ ข้อมูลข่าวสารดังกล่าว ดังนั้นหากบุคคลผู้ใดประสงค์จะขอข้อมูลข่าวสารของราชการ เช่น อยากจะทราบว่ากระทรวงคมนาคมมีการจัดแบ่งเป็นกรม กอง อย่างไรแต่ละกรม กอง หรือแผนกมี อำนาจหน้าที่โดยย่ออย่างไร กระทรวงดังกล่าวมีงบประมาณรายจ่ายประจำปี แผนงาน หรือ

โครงการในปีนั้นอย่างไร ก็ย่อมมีสิทธิดูได้ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกระทรวง ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างของกระทรวง ก็มีสิทธิได้รับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารดังกล่าว หรือมีสิทธิขอตรวจดูข้อมูลข่าวสารขอสำเนาหรือขอสำเนาที่รับรองถูกต้องได้

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีเอกชนผู้ขอข้อมูลข่าวสารของราชการอาจจะต้องระบุเหตุผลในการยื่นคำขอข้อมูลข่าวสารนั้นในกรณีที่ผู้ยื่นขอข้อมูลข่าวสารตามมาตรา 11 เป็นจำนวนมาก หรือบ่อยครั้ง ผู้ขออาจจะต้องระบุเหตุผลในการยื่นคำขอ มิฉะนั้นหน่วยงานของรัฐอาจไม่จัดหาข้อมูลข่าวสารดังกล่าวให้ โดยอ้างเหตุผลว่าเป็นการขอจำนวนมากหรือบ่อยครั้งโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรหรือในกรณีที่หน่วยงานของรัฐไม่มีข้อมูลข่าวสารที่ขอ (พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการพ.ศ. 2540 มาตรา 11 วรรคแรก) หรือในกรณีที่ข้อมูลข่าวสารดังกล่าวไม่อยู่ในสภาพที่หน่วยงานพร้อมจะให้ก็ได้ เนื่องจากเป็นข้อมูลข่าวสารที่หน่วยงานต้องไปจัดทำขึ้นใหม่ วิเคราะห์ หรือรวบรวมให้แก่ผู้ขอตามมาตรา 11 วรรค 3 แล้ว หน่วยงานของรัฐอาจปฏิเสธไม่จัดหาให้แก่ผู้ขอแต่หากกรณีที่ขอนั้นมิใช่เป็นการแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าและผู้ขอแสดงเหตุว่าจำเป็นต้องใช้ข้อมูลข่าวสารนั้นเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพของตนเองหรือเป็นเรื่องที่จะเป็นประโยชน์แก่สาธารณะ หน่วยงานของรัฐก็อาจจัดหาข้อมูลข่าวสารนั้นให้ก็ได้

ในกรณีที่ข้อมูลข่าวสารนั้นเป็นข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลของบุคคลอื่น แต่ผู้ขอได้รับความยินยอมจากเจ้าของข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล หรือมีเหตุผลที่จะนำข้อมูลข่าวสารดังกล่าวไปใช้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัย ผู้ขอก็อาจระบุเหตุผลดังกล่าวไว้ในคำขอ หน่วยงานของรัฐก็อาจจัดหาข้อมูลข่าวสารดังกล่าวให้แก่ผู้ขอ โดยปิดชื่อหรือส่วนที่ทำให้รู้ว่าเป็นข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับบุคคลนั้นก็ได้ นอกจากนี้ ข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนจะขอให้เปิดเผยนั้นโดยปกติแล้วก็ได้แก่ข้อมูลข่าวสารที่จัดทำเสร็จแล้ว ไม่ใช่อยู่ระหว่างการพิจารณาหรือการจัดทำในกรณีของประเทศไทยคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารด้านสังคม การบริหารราชการแผ่นดินและการบังคับใช้กฎหมาย ก็ได้วินิจฉัยในกรณีของรายงานผลการสอบสวนข้อเท็จจริงกรณีทุจริตการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ในกระทรวงสาธารณสุขของสำนักงาน ป.ป.ป. ว่าเมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ป. ได้จัดทำสำนวนสอบสวนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการทุจริตยานั้นเสร็จสิ้นแล้วโดยในส่วนของข้าราชการประจำได้มีการพิจารณาลงโทษทางวินัยเรียบร้อยแล้ว และสำหรับกรณีข้าราชการการเมือง นายกรัฐมนตรีก็เห็นชอบตามความเห็นของคณะกรรมการ ป.ป.ป. ให้ส่งเรื่องไปยังพนักงานสอบสวนดำเนินการทางอาญาต่อไป แม้การดำเนินคดีอาญายังไม่เสร็จสิ้นก็ตาม ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่เสร็จในขั้นตอนการดำเนินการทางวินัยแล้ว ไม่ใช่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ต่อไป ดังนั้นเป็นเรื่องที่ประชาชนอาจขอเข้าตรวจดูและคัดสำเนาสำนวนการสอบสวนของคณะกรรมการ ป.ป.ป. ดังกล่าวได้ (คำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารด้านสังคม

การบริหารราชการแผ่นดินและการบังคับใช้กฎหมาย ที่ สค.18/2542 เรื่อง นายพนา จันทรวินโรจน์ นายอดิศักดิ์ ลิ้มปรุ่งพัฒนกิจ และนางสาวรสนา โตสิตระกูล อุทธรณ์คำสั่งมิให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผลการสอบสวนข้อเท็จจริงกรณีทุจริตการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ในกระทรวงสาธารณสุขของสำนักงาน ป.ป.ป.) เนื่องจากกฎหมายนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนหลักการดังกล่าว โดยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการได้มากที่สุด กฎหมายจึงกำหนดวิธีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการไว้ และให้หน่วยงานของรัฐมีอำนาจปฏิเสธได้เฉพาะเมื่อเข้าเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

วิธีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการ

ข้อมูลข่าวสารของราชการแต่ละประเภทมีลักษณะสภาพและความสำคัญแตกต่างกัน กฎหมายจึงได้กำหนดวิธีที่หน่วยงานของรัฐต้องเปิดเผยและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของราชการไว้ 3 วิธีได้แก่

1. การเปิดเผยโดยนำลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา ข้อมูลข่าวสารของราชการบางประเภทเป็นเรื่องที่รัฐเห็นว่าประชาชนควรต้องรู้เป็นอย่างยิ่ง กฎหมายจึงกำหนดให้ต้องนำลงพิมพ์ในสิ่งพิมพ์ของราชการที่เป็นทางการที่เรียกว่า “ราชกิจจานุเบกษา” ที่ใช้ในการเผยแพร่และประกาศข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของราชการ โดยในมาตรา 7 ของพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ได้กำหนดให้นำข้อมูลข่าวสารดังกล่าวลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา

1.1 ข้อมูลที่ต้องนำลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา ข้อมูลข่าวสารของราชการที่หน่วยงานของรัฐต้องส่งไปลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังต่อไปนี้ คือ สรุปอำนาจหน้าที่ที่สำคัญและวิธีการดำเนินงานว่าหน่วยงานของรัฐมีอำนาจหน้าที่ที่สำคัญและวิธีการดำเนินงานโดยย่อเป็นอย่างไร สถานที่ติดต่อเพื่อขอรับข้อมูลข่าวสารหรือคำแนะนำ ในการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ กฎ มติคณะรัฐมนตรี ข้อบังคับ คำสั่ง หนังสือเวียน ระเบียบ แบบแผนนโยบาย หรือการตีความ และข้อมูลข่าวสารอื่นตามที่คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการกำหนด

1.2 หน่วยงานของรัฐที่ต้องนำข้อมูลข่าวสารลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา กรมหรือหน่วยงานเทียบเท่าซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคล เป็นผู้รับผิดชอบในการส่งข้อมูลข่าวสารลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษามาตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ในส่วนกระทรวงหรือทบวงก็ให้สำนักงานปลัดกระทรวงหรือทบวง ซึ่งมีฐานะเทียบเท่ากรมเป็นผู้ดำเนินการตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการดังกล่าว

1.3 วิธีการและรูปแบบของการนำข้อมูลข่าวสารลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้มีหนังสือด่วนมากที่ นร 0204/ว 21 ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2542

กำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการส่งเรื่องไปประกาศในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งได้รวบรวมปรับปรุงแก้ไขใหม่ แจ้งให้หน่วยงานของรัฐต่าง ๆ ทราบแล้ว โดยได้กำหนดเรื่องต่าง ๆ เช่น วิธีการส่งเรื่องไปประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่า ต้องมีหนังสือนำส่งไปถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี การจัดส่งเอกสารแนบท้ายตลอดระยะเวลาในการส่งเรื่องไปประกาศในราชกิจจานุเบกษา

2. การเปิดเผยโดยจัดให้มีสถานที่ไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้ ข้อมูลข่าวสารของราชการบางประเภทมีความสำคัญรองลงมาจากข้อมูลข่าวสารของราชการที่ต้องนำลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา แต่ก็ยังเป็นข้อมูลข่าวสารที่ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนรับรู้ได้ จึงกำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของราชการตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มาตรา 9 ไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้ โดยกฎหมายได้กำหนดในเรื่องของข้อมูลข่าวสารที่จะต้องจัดให้ตรวจดู วิธีการขอตรวจดู และสิทธิของผู้ขอ รวมตลอดถึงการกำหนดค่าธรรมเนียมไว้ด้วย

2.1 ข้อมูลข่าวสารของราชการที่ต้องจัดให้ประชาชนตรวจดู ในกรณีนี้หน่วยงานของรัฐต้องจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของราชการอย่างน้อยดังต่อไปนี้ ไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้ ได้แก่ ผลการพิจารณาหรือคำวินิจฉัยที่มีผลโดยตรงต่อเอกชน รวมทั้งความเห็นแย้งและคำสั่งที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาวินิจฉัยดังกล่าว นโยบายหรือการตีความที่ไม่เข้าข่ายต้องลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาตามมาตรา 7 (4) แผนงาน โครงการ และงบประมาณรายจ่ายประจำปีของปีที่กำลังดำเนินการ คู่มือหรือคำสั่งเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีผลกระทบต่อสิทธิหน้าที่ของเอกชน สิ่งพิมพ์ได้มีการอ้างอิงถึงตามมาตรา 7 วรรคสอง สัญญาที่มีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอนหรือสัญญาร่วมทุนกับเอกชนในการจัดทำบริการสาธารณะ มติคณะรัฐมนตรีหรือมติคณะกรรมการที่แต่งตั้งโดยกฎหมาย และข้อมูลข่าวสารอื่นตามที่คณะกรรมการกำหนด

2.2 วิธีการจัดข้อมูลข่าวสารของราชการไว้ให้ประชาชนตรวจดู ได้มีประกาศคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของราชการไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดู ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 กำหนดไว้ ดังนี้ “ด้วยพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มาตรา 9 กำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของราชการไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการกำหนด อาศัยอำนาจในมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการจึงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของราชการไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดู ดังต่อไปนี้

1. ให้นำหน่วยงานของรัฐจัดให้มีสถานที่สำหรับประชาชนสามารถใช้ในการค้นหาและศึกษาข้อมูลข่าวสารของราชการ ตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ได้สะดวกตามสมควรตามกำลังบุคลากรและงบประมาณที่มี

2. ให้นำหน่วยงานของรัฐจัดทำครรชนที่มีรายละเอียดเพียงพอสำหรับประชาชนสามารถค้นหาข้อมูลข่าวสารตามข้อ 1 ได้เอง

3. ให้นำหน่วยงานของรัฐจัดให้มีข้อมูลข่าวสารตามข้อ 1 ไว้ให้ประชาชนสามารถตรวจสอบได้โดยสะดวก กรณีมีความจำเป็นเรื่องสถานที่ที่จะแยกข้อมูลข่าวสารบางส่วนไปเก็บไว้ต่างหาก หรือให้บริการ ณ สถานที่แห่งอื่นก็ได้ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความสะดวกของประชาชนผู้ขอตรวจสอบข้อมูลข่าวสารประกอบด้วย

4. การให้ประชาชนเข้าตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร หน่วยงานของรัฐจะกำหนดระเบียบปฏิบัติเพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยหรือความปลอดภัยก็ได้ โดยคำนึงถึงความสะดวกของประชาชนผู้ขอตรวจสอบข้อมูลข่าวสารด้วย

5. การดำเนินการตามข้อ 1 ข้อ 2 และข้อ 3 ข้างต้น หน่วยงานของรัฐจะจัดข้อมูลข่าวสารไว้ที่ห้องสมุดของหน่วยงานอื่นหรือของเอกชนที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ตั้งของหน่วยงานของรัฐ ซึ่งประชาชนทั่วไปสามารถเข้าไปใช้แทนได้

6. หลักเกณฑ์และวิธีการนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

7. ข้อมูลข่าวสารที่เปิดเผยมีส่วนที่เปิดเผยไม่ได้บางส่วนในกรณีที่ข้อมูลข่าวสารที่จัดให้ประชาชนเข้าตรวจสอบได้ มีส่วนที่ต้องห้ามไม่ให้เปิดเผยตามมาตรา 14 หรือมาตรา 15 อยู่ด้วยต้องลบหรือตัดทอนหรือทำโดยประการอื่นใด ที่ไม่เป็นการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนนั้น การเรียกเก็บค่าธรรมเนียม กฎหมายนี้ให้อำนาจแก่หน่วยงานของรัฐในการเรียกค่าธรรมเนียมแก่ผู้ขอได้

3. การเปิดเผยโดยจัดหาข้อมูลข่าวสารให้ตามที่มีผู้ยื่นขอ นอกจากข้อมูลข่าวสารของราชการที่มีการเปิดเผยตามข้อ 2.1 และข้อ 2.2 แล้ว ประชาชนยังมีสิทธิขอข้อมูลข่าวสารของราชการอื่นได้อีก ซึ่งเป็นการจัดหาข้อมูลข่าวสารให้ตามคำร้องขอตามที่พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 บัญญัติไว้

เนื่องจากข้อมูลข่าวสารของราชการส่วนมากจะเป็นข้อมูลข่าวสาร ซึ่งหน่วยงานของรัฐเก็บรักษาไว้และไม่ได้เปิดเผยเป็นการทั่วไปหากประชาชนสนใจก็ต้องยื่นคำขอเป็นการเฉพาะราย ซึ่งอาจแยกหลักเกณฑ์ดังกล่าวออกพิจารณาเป็นสี่เรื่องได้ดังนี้

1. ผู้มีสิทธิร้องขอข้อมูลข่าวสาร คือ บุคคลไม่ว่าจะมีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องหรือไม่ก็ตาม ย่อมมีสิทธิร้องขอได้ และสำหรับคนต่างด้าวนั้นจะมีสิทธิดังกล่าวมาน้อยเพียงใดย่อมเป็นไปตามที่ กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

2. ข้อมูลข่าวสารของราชการที่ต้องจัดหาให้ประชาชนเมื่อมีการขอ หากข้อมูลข่าวสาร นั้นไม่ต้องห้ามเปิดเผยตามกฎหมายแล้ว ประชาชนย่อมมีสิทธิขอข้อมูลข่าวสารนั้นได้ เพื่อให้เกิด ความโปร่งใสในการทำงานของหน่วยงานของรัฐ

3. วิธีการจัดหาข้อมูลข่าวสารให้ประชาชน เมื่อได้รับคำขอแล้ว หน่วยงานของรัฐมี หน้าที่จัดข้อมูลข่าวสารให้แก่ผู้ขอตามที่ขอมาหากไม่มีข้อมูลข่าวสารดังกล่าว หรือข้อมูลข่าวสารที่ มีอยู่นั้นไม่อยู่ในสภาพที่พร้อมจะให้ได้โดยหน่วยงานของรัฐต้องไปจัดทำขึ้นใหม่ หรือต้องไป วิเคราะห์ จำแนก รวบรวมข้อมูล หรือจัดให้มีขึ้นใหม่ หน่วยงานนั้นอาจจะปฏิเสธไม่จัดทำ แต่ อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่หน่วยงานของรัฐเป็นผู้ให้บริการแก่ประชาชน หน่วยงานของรัฐนั้นอาจ จัดหาข้อมูลข่าวสารที่ตนไม่มีอยู่ให้แก่ผู้ขอก็ได้ หากหน่วยงานนั้นเห็นว่าเข้าเงื่อนไขทั้ง 2 ประการ ได้แก่ การขอข้อมูลข่าวสารนั้นมีใช้การแสวงหาประโยชน์ทางการค้า และเป็นเรื่องที่จะต้อง ปกป้องสิทธิเสรีภาพสำหรับผู้ขอข้อมูลข่าวสารหรือเป็นเรื่องที่จะเป็นประโยชน์แก่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม หากเป็นข้อมูลข่าวสารที่บันทึกไว้ในระบบการบันทึกภาพและเสียง เช่น ในวิดีโอ หรือเทปบันทึกเสียง หรือในระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งหน่วยงานของรัฐอาจจะแปรสภาพหรือจัดให้ ผู้ขอได้ หน่วยงานนั้นก็ไมอาจปฏิเสธไม่ให้ข้อมูลข่าวสารนั้น โดยอ้างว่าเป็นเรื่องที่ต้องไปจัดทำ ขึ้นใหม่

4. ข้อมูลข่าวสารที่จัดหาให้มีส่วนที่เปิดเผยไม่ได้บางส่วน ในกรณีที่ข้อมูลข่าวสารที่ หน่วยงานของรัฐจัดหาให้ มีส่วนที่ต้องห้ามไม่ให้เปิดเผยตามมาตรา 14 หรือมาตรา 15 อยู่ด้วย หน่วยงานของรัฐอาจลบหรือตัดทอนหรือทำประการอื่นใดที่ไม่เป็นการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้น เหมือนกับกรณีที่ถูกกล่าวมาแล้วในเรื่องข้อมูลข่าวสารที่จัดให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้เองตามมาตรา 9

ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ต้องเปิดเผย

พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ได้วางหลักการที่สำคัญประการ หนึ่งว่า “เปิดเผยเป็นหลัก ปกปิดเป็นข้อยกเว้น” ดังนั้น โดยหลักเมื่อเป็นข้อมูลข่าวสารของราชการ ที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานของรัฐมีหน้าที่เปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ดังกล่าว หากหน่วยงานของรัฐประสงค์จะปฏิเสธไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบ นั้น หน่วยงานของรัฐต้องให้เหตุผล ตามมาตรา 14 คือ

1. ข้อมูลข่าวสารของราชการที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์
2. ข้อมูลข่าวสารของราชการที่มีลักษณะตามที่กำหนดในมาตรา 15 พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ได้กำหนดข้อยกเว้นที่ไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารไว้ในมาตรา 15 ว่า“มาตรา 15 ข้อมูลข่าวสารของราชการที่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้ หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอาจมีคำสั่งมิให้เปิดเผยก็ได้ โดยคำนึงถึงการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายของหน่วยงานของรัฐ ประโยชน์สาธารณะและประโยชน์ของเอกชนที่เกี่ยวข้องประกอบกัน
 3. การเปิดเผยจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อความมั่นคงของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือความมั่นคงในทางเศรษฐกิจหรือการคลังของประเทศ
 4. การเปิดเผยจะทำให้การบังคับใช้กฎหมายเสื่อมประสิทธิภาพ หรือไม่อาจสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ไม่ว่าจะเกี่ยวกับการฟ้องคดี การป้องกัน การปราบปราม การทดสอบ การตรวจสอบ หรือการรู้แหล่งที่มาของข้อมูลข่าวสารหรือไม่ก็ตาม
 5. ความเห็นหรือคำแนะนำภายในหน่วยงานของรัฐในการดำเนินการเรื่องหนึ่งเรื่องใด แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงรายงานทางวิชาการ รายงานข้อเท็จจริง หรือข้อมูลข่าวสารที่นำมาใช้ในการทำความเข้าใจ หรือคำแนะนำภายในดังกล่าว
 6. การเปิดเผยจะก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตหรือความปลอดภัยของบุคคลหนึ่งบุคคลใด
 7. รายงานการแพทย์หรือข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลซึ่งการเปิดเผยจะเป็นการรุกรานสิทธิส่วนบุคคลโดยไม่สมควร
8. ข้อมูลข่าวสารของราชการที่มีกฎหมายคุ้มครองมิให้เปิดเผย หรือข้อมูลข่าวสารที่มีผู้ให้มาโดยไม่ประสงค์ให้ทางราชการนำไปเปิดเผยต่อผู้อื่น
9. กรณีอื่นตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาสั่งมิให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการจะกำหนดเงื่อนไขอย่างใดก็ได้ แต่ต้องระบุไว้ด้วยว่า ที่เปิดเผยไม่ได้เพราะเป็นข้อมูลข่าวสารประเภทใดและเพราะเหตุใด และให้ถือว่าการมีคำสั่งเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการเป็นดุลพินิจโดยเฉพาะของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามลำดับสายการบังคับบัญชา แต่ผู้ขออาจอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารได้ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้

การเปิดเผยจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อความมั่นคงของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ หรือการคลังของประเทศ ความมั่นคงของรัฐนั้นมีความหมายแตกต่างจากคำว่า การมีเสถียรภาพของรัฐบาล เช่น ข้อมูลข่าวสารบางอย่างเมื่อเปิดเผยไปแล้ว แม้อาจมีผลให้มีการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีชุดปัจจุบัน หรือเป็นผลให้มีการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลในรัฐสภานั้นก็ตาม ก็อาจไม่ใช่เรื่องความมั่นคงของรัฐ เพราะความมั่นคงของรัฐนั้นเน้นในเรื่องของสถาบันรัฐหรือประโยชน์ของประเทศ ไม่ใช่

ประโยชน์ของกลุ่มบุคคลที่ได้รับเลือกมาเป็นรัฐมนตรีหรือเป็นรัฐบาลในแต่ละสมัย เนื่องจากประโยชน์ของรัฐมนตรีแต่ละคนหรือของคณะรัฐมนตรีชุดนั้น อาจไม่สอดคล้องกับประโยชน์ของประเทศชาติหรือความมั่นคงของประเทศก็ได้

ความเห็นหรือคำแนะนำภายในหน่วยงานของรัฐ ในการทำงานของหน่วยงานของรัฐ ก่อนที่จะมีการตัดสินใจ หรือวินิจฉัยดำเนินการใด ๆ ลงไป ย่อมต้องมีการหารือภายในหน่วยงานซึ่งในขณะที่ยังไม่เป็นที่ยุติ อาจมีความไม่ครบถ้วนหรือขาดตกบกพร่อง ซึ่งผู้ที่แสดงความคิดเห็นในตอนต้นอาจเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นหรือการตัดสินใจของตนเองได้อย่างไรก็ตาม การตีความข้อยกเว้นนี้ จำกัดเฉพาะที่เป็นมติหรือผลของการพิจารณาเท่านั้น เนื่องจากข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในขั้นตอนก่อนการลงมติหรือก่อนการมีคำสั่งหรือมีผลการพิจารณานั้น อาจถูกตีความว่าเป็นเรื่องความเห็นหรือคำแนะนำภายในหน่วยงานของรัฐ ไปหมดและโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากต่อมาเรื่องดังกล่าวได้พิจารณาเสร็จแล้ว ความเห็นหรือคำแนะนำใดที่ไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระในการแสดงความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานก็ย่อมเป็นสิ่งที่ควรเปิดเผยได้เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายข้อมูลข่าวสารนี้แม้กฎหมายข้อมูลข่าวสารของราชการนี้ให้สิทธิที่จะไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นความเห็นหรือคำแนะนำภายในหน่วยงานก็ตาม แต่ข้อมูลข่าวสารที่จะไม่เปิดเผยนี้ไม่รวมถึงรายงานทางวิชาการ รายงานข้อเท็จจริง หรือข้อมูลข่าวสารที่นำมาใช้ในการทำความเข้าใจหรือคำแนะนำ ภายในดังกล่าว ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องเปิดเผยเพื่อให้ประชาชนได้ข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอและครบถ้วนที่จะสามารถพิจารณาและใช้วิจารณญาณของตนเองได้ว่า การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่นั้นถูกต้องหรือเหมาะสมเพียงใดรายงานการแพทย์หรือข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลซึ่งการเปิดเผยจะเป็นการรุกรานสิทธิส่วนบุคคลโดยไม่สมควรสำหรับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรายงานการแพทย์ หรือข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลซึ่งการเปิดเผยจะเป็นการรุกรานสิทธิส่วนบุคคลโดยไม่สมควร หน่วยงานของรัฐจะเปิดเผยไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคล ข้อมูลข่าวสารในอนุมาตรานี้ก็คือ ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลทั้งหมด ซึ่งรวมถึงรายงานการแพทย์ด้วยอยู่แล้ว นอกจากนั้น ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลก็รวมถึงข้อมูล ข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎร เช่น ข้อมูลตัวบุคคลเกี่ยวกับที่อยู่ สถานการสมรส วุฒิกการศึกษา เป็นต้น ดังนั้นหากข้อมูลข่าวสารที่ขออนุญาตเป็นข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล หรือมีข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลรวมอยู่ด้วย เจ้าหน้าที่ก็อาจจะปฏิเสธไม่ให้ข้อมูลข่าวสารนั้น หรืออาจจะลบ หรือตัดทอนข้อมูลข่าวสารนั้น ข้อมูลข่าวสารที่มีกฎหมายคุ้มครองไม่ให้เปิดเผย หรือข้อมูลข่าวสารที่มีผู้ให้มาโดยไม่ประสงค์ให้ทางการนำไปเปิดเผยต่อผู้อื่น ในกรณีที่ข้อมูลข่าวสารนั้นมีกฎหมายคุ้มครองไม่ให้เปิดเผย หน่วยงานของรัฐก็อาจจะไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้น ซึ่งในปัจจุบันได้มีกฎหมายได้บัญญัติคุ้มครองไม่ให้เจ้าหน้าที่เปิดเผยไว้ เช่น ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 323 วรรคแรก เป็นต้น

นอกจากข้อมูลข่าวสารที่มีกฎหมายคุ้มครองแล้ว เจ้าหน้าที่งานอาจไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่ผู้ให้มาไม่ประสงค์ให้ทางการนำไปเปิดเผยต่อผู้อื่นด้วย เช่น ข้อมูลทางการเงินของเอกชนที่มอบให้แก่หน่วยงานของรัฐโดยขอให้อย่าเปิดเผยต่อบุคคลอื่น

การใช้ดุลพินิจไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสาร

ข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะตามที่มาตรา 15 กำหนดไว้ โดยปกติหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐก็มักจะเปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้น อย่างไรก็ตาม กฎหมายที่กำหนดให้เจ้าหน้าที่ใช้ดุลพินิจที่จะสั่งให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้นก็ไม่ได้ โดยต้องคำนึงซึ่งน้ำหนักถึงการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายของหน่วยงานของรัฐ ประโยชน์สาธารณะและประโยชน์ของเอกชนที่เกี่ยวข้องประกอบกัน หากเจ้าหน้าที่เห็นว่า การเปิดเผยย่อมเป็นประโยชน์แก่ประชาชน หรือเป็นประโยชน์สาธารณะมากกว่า ก็อาจใช้ดุลพินิจมีคำสั่งให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้น แต่หากเจ้าหน้าที่มีคำสั่งไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้น เจ้าหน้าที่ต้องระบุไว้ในคำสั่งด้วยว่าที่เปิดเผยไม่ได้เพราะเป็นข้อมูลข่าวสารประเภทใดและเพราะเหตุใดและต้องแจ้งให้ผู้ขอทราบด้วยว่าผู้ขอมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารภายใน 15 วันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งนั้น เช่น เจ้าหน้าที่อาจใช้ข้อความว่า“ถ้าหากท่านประสงค์จะอุทธรณ์หรือโต้แย้งคำสั่งนี้ ให้ยื่นอุทธรณ์หรือโต้แย้งคำสั่งดังกล่าวต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารภายใน 15 วันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่งนี้ (คำแนะนำของคณะกรรมการวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง ที่ 1/2540 เรื่อง หลักเกณฑ์การแจ้งสิทธิในการอุทธรณ์หรือโต้แย้งคำสั่งทางปกครอง) หากเจ้าหน้าที่ไม่ได้แจ้งสิทธิในการอุทธรณ์ดังกล่าวระยะเวลาอุทธรณ์อาจจะขยายจาก 15 วันเป็นหนึ่งปี ทั้งนี้ตามมาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2534 ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ดุลพินิจไม่ให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสาร เจ้าหน้าที่ของรัฐจะกำหนดเงื่อนไขอย่างไรก็ได้ เช่น เจ้าหน้าที่อาจมีคำสั่งไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้น เนื่องจากในระหว่างนั้นเรื่องยังอยู่ระหว่างการพิจารณาซึ่งยังไม่อาจเปิดเผยได้เจ้าหน้าที่อาจมีคำสั่งปฏิเสธไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้น แต่อาจมีเงื่อนไขให้เปิดเผยได้เมื่อเรื่องดังกล่าวพิจารณาเสร็จสิ้นแล้ว หรือในกรณีของการขอให้เปิดเผยราคาประมูลของผู้เข้าประมูลการจำหน่ายสินเชื่อที่อยู่อาศัยทุกรายขององค์การเพื่อการปฏิรูประบบสถาบันการเงิน (ปรส.) ปรส.ก็มีคำสั่งปฏิเสธโดยกำหนดเงื่อนไขว่าจะเปิดเผยราคาดังกล่าวเมื่อเสร็จสิ้นการประมูลสินเชื่อธุรกิจหนึ่งวันก็ได้ (คำวินิจฉัยคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารด้านเศรษฐกิจและการคลังของประเทศ ที่ ศค. 1/2541)

ข้อพิจารณาประกอบการชั่งน้ำหนักของศาล

ศาลต้องชั่งน้ำหนักระหว่างผลเสียที่จะเกิดจากการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลซึ่งเป็นสิทธิของเอกชนและประโยชน์สาธารณะในการเปิดเผย อันได้แก่ ความเชื่อถือในสถาบันของรัฐและการดำเนินกิจการของรัฐ ตลอดจนผลดีในการป้องกันการใช้จ่ายหรือทรัพย์สินของรัฐโดยไม่ถูกต้องแล้วจึงวินิจฉัยว่าประโยชน์ของเอกชนนั้นน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับประโยชน์สาธารณะที่จะได้รับ มีตัวอย่างที่คณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต้องวินิจฉัยชั่งน้ำหนักระหว่างสิทธิของเอกชนที่เกี่ยวข้องและประโยชน์ของสาธารณะ โดยข้อมูลข่าวสารที่ขอมีลักษณะเป็นข้อมูลข่าวสารที่ไม่ต้องเปิดเผย แต่การเปิดเผยจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะมากกว่า

ระเบียบการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการของหน่วยงานของรัฐ

ระเบียบที่แต่ละหน่วยงานจะกำหนดขึ้นนี้ก็ต้องอยู่ภายใต้ระเบียบที่คณะรัฐมนตรีกำหนดว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยของทางราชการ กล่าวคือ ต้องไม่มีข้อความขัดหรือแย้งกับระเบียบที่คณะรัฐมนตรีกำหนด (พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มาตรา 16) ในปัจจุบันก็ได้มีระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2517 ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ประชุมเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2520 และมีมติให้กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ถือปฏิบัติอยู่แล้ว ดังนั้น ระเบียบของหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ ที่ออกโดยอาศัยอำนาจบริหารของผู้แทนของหน่วยงานนั้นก็ต้องอยู่ภายใต้ระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาตินี้ อย่างไรก็ตามเนื่องจากระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2517 นั้น ได้ออกมาก่อนที่กฎหมาย

ข้อมูลข่าวสารของราชการจะมีผลบังคับ จึงอาจมีข้อความบางส่วนที่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายข้อมูลข่าวสารของราชการ ดังนั้นกฎหมายจึงกำหนดให้ระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2517 นั้น ยังคงใช้บังคับต่อไปได้เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งต่อพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 กล่าวคือ หากข้อมูลข่าวสารใดเป็นข้อมูลข่าวสารที่ต้องเปิดเผยตามกฎหมายแล้วก็ไม่จำเป็นต้องใช้ระเบียบดังกล่าวบังคับ แต่หากข้อมูลข่าวสารใดเป็นข้อมูลข่าวสารที่ไม่ต้องเปิดเผยก็ยังคงต้องมาคู่ต่อไปว่าระเบียบดังกล่าวได้กำหนดวิธีการ ขั้นตอน หรือหลักเกณฑ์การกำหนดชั้นความลับอย่างไรต่อไป

การคัดค้านการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร

ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเห็นว่าการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการใดอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของผู้ใด เช่น เป็นข้อมูลข่าวสารที่เปิดเผยไปแล้วอาจเป็นการรุกรานสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่น มาตรา 17 ของกฎหมายนี้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องแจ้งให้ผู้นั้นเสนอคำคัดค้านภายในเวลาที่กำหนด แต่ต้องให้เวลาอันสมควรที่ผู้นั้นอาจเสนอคำคัดค้านได้ ซึ่งต้องไม่น้อยกว่า 15 วันนับแต่วันที่ได้รับแจ้ง ผู้ที่ได้รับแจ้งดังกล่าวหรือผู้ที่ทราบว่าการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของ

ราชการใด อาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของตนมีสิทธิคัดค้านการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้นได้ โดยทำเป็นหนังสือถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้รับผิดชอบว่า ไม่ประสงค์จะให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสารดังกล่าวในกรณีที่มีการคัดค้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้รับผิดชอบต้องพิจารณาคำคัดค้านว่ามีเหตุผลสมควรหรือไม่และแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้คัดค้านทราบโดยไม่ชักช้า ซึ่งหากเจ้าหน้าที่พิจารณาแล้วเห็นว่าคำคัดค้านนั้นมีเหตุผล ก็อาจมีคำสั่งไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้น ในทางตรงกันข้ามในกรณีที่เจ้าหน้าที่เห็นว่า คำคัดค้านนั้นไม่มีเหตุผล ก็อาจมีคำสั่งไม่รับฟังคำคัดค้าน แต่ในกรณีนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะเปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้นทันทีไม่ได้ เจ้าหน้าที่จะต้องรอการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้นไว้ก่อน จนกว่าจะล่วงพ้นกำหนดเวลาที่ผู้คัดค้านจะมีสิทธิอุทธรณ์ตามมาตรา 18 กล่าวคือ พ้น 15 วัน นับแต่วันที่เจ้าหน้าที่มีคำสั่งไม่รับฟังคำคัดค้านและหากผู้คัดค้านอุทธรณ์คำสั่งของเจ้าหน้าที่ก็ไม่อาจเปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้น จนกว่าคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารจะได้มีคำวินิจฉัยให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้นได้ (พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มาตรา 18) หากคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารวินิจฉัยว่า ไม่ให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้น เจ้าหน้าที่ก็ปฏิบัติไปตามคำวินิจฉัยนั้น ซึ่งพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มาตรา 37 กำหนดให้คำวินิจฉัยนั้นเป็นที่สุด

การอุทธรณ์

ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีคำสั่งมิให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสารใดตามมาตรา 14 หรือมาตรา 15 หรือมีคำสั่งไม่รับฟังคำคัดค้านของผู้มีประโยชน์ได้เสียตามมาตรา 17 ผู้นั้นอาจอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารภายใน 15 วันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งนั้น โดยยื่นคำอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ (พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มาตรา 17) โดยยื่นผ่านสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ ซึ่งตั้งอยู่ที่สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ชั้น 4 ทำเนียบรัฐบาล ถนนนครปฐม กรุงเทพมหานคร และคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ ก็จะส่งเรื่องดังกล่าวต่อไปให้คณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารพิจารณา

ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล

หลักที่สำคัญ 2 ประการในเรื่องของข้อมูลข่าวสารของราชการนั้น ได้แก่ หลักที่ว่าบุคคลไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสียกับข้อมูลข่าวสารที่ขอและ “เปิดเผยเป็นหลัก ปกปิดเป็นข้อยกเว้น” แต่ในเรื่องข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลนี้ กฎหมายต้องการคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของบุคคล ดังนั้นจึงได้กำหนดหลักการสำคัญแตกต่างไปจากข้อมูลข่าวสารของราชการ โดยกำหนดไว้เป็นหลักการว่า “ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลจะเปิดเผยต่อบุคคลอื่นโดยปราศจากความยินยอมของเจ้าของข้อมูลไม่ได้ เว้นแต่จะเข้าข้อยกเว้น” ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลนี้มีความสำคัญมากในปัจจุบัน

เนื่องจากข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลนั้นอาจมีผลกระทบต่อบุคคลในหลายทาง เช่น อาจมีผลเกี่ยวข้องกับชีวิตและความปลอดภัยของบุคคล และยังเป็นข้อมูลข่าวสารที่อาจใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลเป็นสิ่งที่ใช้ในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่และใช้เป็นฐานในการเรียกร้องสิทธิตามกฎหมาย เช่น เวชระเบียนหรือบันทึกการตรวจโรคย่อมเป็นหลักฐานในการตรวจสอบว่า การวินิจฉัยและการรักษาโรคของแพทย์นั้น ได้ทำถูกต้องตามมาตรฐานของวิชาชีพหรือไม่ เป็นต้น

บุคคลผู้ได้รับความคุ้มครองเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล

คือ บุคคลที่มีสัญชาติไทยและบุคคลธรรมดาที่ไม่มีสัญชาติไทย แต่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยด้วย เช่น คนต่างด้าวที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยและได้มีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย ไม่ใช่เข้ามาเพียงชั่วคราวอย่างนักท่องเที่ยว ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลของแรงงานต่างด้าวนั้นย่อมได้รับความคุ้มครองเช่นเดียวกับผู้มีสัญชาติไทย แต่ที่สำคัญ คือ การคุ้มครองข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลนี้เป็นการคุ้มครองข้อมูลข่าวสารของบุคคลธรรมดาเท่านั้น ไม่รวมถึงนิติบุคคล เนื่องจากตามมาตรา 21 ของกฎหมายข้อมูลข่าวสารของราชการ ได้บัญญัติไว้ว่า “เพื่อประโยชน์แห่งหมวดนี้ “บุคคล” หมายความว่าบุคคลธรรมดาที่มีสัญชาติไทยและบุคคลธรรมดาที่ไม่มีสัญชาติไทยแต่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย”

การจัดเก็บข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล หน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลดังต่อไปนี้

1. ต้องจัดให้มีระบบข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลเพียงเท่าที่เกี่ยวข้อและจำเป็นเพื่อการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์เท่านั้นและยกเลิกการจัดให้มีระบบดังกล่าวเมื่อหมดความจำเป็น

2. พยายามเก็บข้อมูลข่าวสารโดยตรงจากเจ้าของข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่จะกระทบถึงประโยชน์ได้เสียโดยตรงของบุคคลนั้น

3. จัดให้มีการพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาและตรวจสอบแก้ไขให้ถูกต้องอยู่เสมอเกี่ยวกับสิ่งดังต่อไปนี้

- ก. ประเภทของบุคคลที่มีการเก็บข้อมูลไว้
- ข. ประเภทของระบบข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล
- ค. ลักษณะการใช้ข้อมูลตามปกติ
- ง. วิธีการขอตรวจดูข้อมูลข่าวสารของเจ้าของข้อมูล
- จ. วิธีการขอให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อมูล
- ฉ. แหล่งที่มาของข้อมูล

ข. ตรวจสอบแก้ไขข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลในความรับผิดชอบให้ถูกต้องอยู่เสมอ

ข. จัดระบบรักษาความปลอดภัยให้แก่ระบบข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลตามความเหมาะสม เพื่อป้องกันมิให้มีการนำไปใช้โดยไม่เหมาะสมหรือเป็นผลร้ายต่อเจ้าของข้อมูลในกรณีที่เกี่ยวข้องข้อมูลข่าวสารโดยตรงจากเจ้าของข้อมูลหน่วยงานของรัฐต้องแจ้งให้เจ้าของข้อมูลทราบล่วงหน้าหรือพร้อมกับการขอข้อมูลถึงวัตถุประสงค์ที่จะนำข้อมูลมาใช้ลักษณะการใช้ข้อมูลตามปกติ และกรณีที่เกี่ยวข้องข้อมูลนั้นเป็นกรณีที่สามารถให้ข้อมูลได้โดยความสมัครใจหรือเป็นกรณีมีกฎหมายบังคับหน่วยงานของรัฐต้องแจ้งให้เจ้าของข้อมูลทราบในกรณีมีการจัดส่งข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลไปยังที่ใด ซึ่งจะเป็นผลให้บุคคลทั่วไปทราบข้อมูลข่าวสารนั้นได้ เว้นแต่เป็นไปตามลักษณะ

การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล

หน่วยงานของรัฐจะเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลโดยปราศจากความยินยอมเป็นหนังสือของเจ้าของข้อมูลที่ให้ไว้ล่วงหน้าหรือในขณะนั้นไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการเปิดเผยต่อหน่วยงานของรัฐแห่งอื่นหรือผู้อื่น เว้นแต่เป็นการเปิดเผยในกรณีที่ถูกกฎหมายกำหนดไว้ในมาตรา 24 ดังนี้ โดยหลักผู้ที่เข้าถึงข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล ได้แก่

1. เจ้าของข้อมูล
2. ผู้ที่เจ้าของข้อมูลให้ความยินยอมเป็นหนังสือไว้ล่วงหน้าหรือในขณะนั้น
3. ผู้ที่อาจรับรู้ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลตามมาตรา 24 ซึ่งในกรณีนี้ กฎหมายได้

กำหนดกรณีที่หน่วยงานของรัฐอาจเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลให้แก่ผู้อื่น หน่วยงานอื่นได้ พร้อมทั้งกำหนดหน้าที่ให้หน่วยงานของรัฐจัดทำบัญชีแสดงการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารไว้ด้วย

3.1 กรณีที่หน่วยงานของรัฐอาจเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลให้แก่ผู้อื่นหรือหน่วยงานอื่นหน่วยงานของรัฐอาจเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลให้แก่ผู้อื่น

3.2 หน้าที่ของหน่วยงานของรัฐในการจัดทำบัญชีแสดงการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารในข้อ 3.1.3-3.1.9 ข้างต้นนั้น กฎหมายกำหนดให้หน่วยงานของรัฐที่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลต้องจัดทำบัญชีแสดงการเปิดเผยกำกับไว้กับข้อมูลข่าวสารนั้น เพื่อให้เจ้าของข้อมูลสามารถรู้ได้ว่ามีผู้ใดหรือหน่วยงานใดมาขอให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลของตน การจัดทำบัญชีแสดงการเปิดเผยนั้น กฎหมายกำหนดให้ทำตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง (กฎกระทรวง (พ.ศ. 2541) ประกาศ ณ วันที่ 25 มิถุนายน 2541) โดยกฎกระทรวงดังกล่าวได้กำหนดแบบบัญชีหลักเกณฑ์และวิธีการไว้ดังนี้ การตรวจดูข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลโดยเจ้าของข้อมูล “มาตรา 25 ภายใต้บังคับมาตรา 14 และมาตรา 15 บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะได้รับรู้ถึงข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับตน และเมื่อบุคคลนั้นมีคำขอเป็นหนังสือ

หน่วยงานของรัฐที่ควบคุมดูแลข้อมูลข่าวสารนั้นจะต้องให้บุคคลนั้นหรือผู้กระทำการแทนบุคคลนั้นได้ตรวจดู หรือได้รับสำเนาข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับบุคคลนั้น และให้นำมาตรา 9 วรรคสองและวรรคสามมาใช้บังคับโดยอนุโลม การเปิดเผยรายงานการแพทย์ที่เกี่ยวกับบุคคลใด ถ้ากรณีมีเหตุอันควรเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเปิดเผยต่อเฉพาะแพทย์ที่บุคคลนั้นมอบหมายก็ได้ ถ้าบุคคลใดเห็นว่าข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับตนส่วนใดไม่ถูกต้องตามที่จริงให้มีสิทธิยื่นคำขอเป็นหนังสือให้หน่วยงานของรัฐที่ควบคุมดูแลข้อมูลข่าวสารแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบข้อมูลข่าวสารนั้นได้ ซึ่งหน่วยงานของรัฐจะต้องพิจารณาคำขอดังกล่าวและแจ้งให้บุคคลนั้นทราบโดยไม่ชักช้าในกรณีที่หน่วยงานของรัฐไม่แก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบข้อมูลข่าวสารให้ตรงตามที่มิคำขอให้ผู้นั้นมีสิทธิอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารภายใน 30 วันนับแต่วันที่ ได้รับแจ้งคำสั่งไม่ยินยอมแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบข้อมูลข่าวสาร โดยยื่นคำอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการ และไม่ว่ากรณีใด ๆ ให้เจ้าของข้อมูลมีสิทธิร้องขอให้หน่วยงานของรัฐหมายเหตุคำขอของตนแนบไว้กับข้อมูลข่าวสารส่วนที่เกี่ยวข้องได้ให้บุคคลตามที่กำหนดในกฎกระทรวงมีสิทธิดำเนินการตามมาตรา 23 มาตรา 24 และมาตรานี้แทนผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือเจ้าของข้อมูลได้ถึงแก่กรรมแล้วได้” จากมาตราดังกล่าวจะเห็นว่า มีหลักเกณฑ์ในการตรวจดูข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลโดยเจ้าของบุคคลดังนี้

ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่ขอตรวจดูต้องไม่ใช่ข้อมูลข่าวสารราชการที่เปิดเผยไม่ได้ ตามมาตรา 14 หรือ มาตรา 15 กล่าวคือ ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลแม้เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลหากเข้ากรณีที่ถูกกฎหมายห้ามเปิดเผย บุคคลแม้จะเป็นเจ้าของข้อมูลข่าวสารนั้นก็ขอตรวจดูไม่ได้ อนึ่ง หากข้อมูลข่าวสารที่ขอตรวจดูนั้นมีเพียงบางส่วนที่ต้องห้ามไม่ให้เปิดเผยตามมาตรา 14 หรือ 15 อยู่ด้วยก็สามารถขอตรวจดูและขอสำเนาได้ แต่หน่วยงานของรัฐต้องลบหรือตัดทอนหรือทำโดยประการอื่นใดที่ไม่เป็นการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนนั้น เช่นเดียวกันในกรณีที่เอกสารใดมีข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลของบุคคลอื่นรวมอยู่ด้วยก็ต้องลบหรือตัดทอนข้อความดังกล่าวออก(คำวินิจฉัยคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารด้านสังคม การบริหารราชการแผ่นดินและการบังคับใช้กฎหมาย ที่ สค.8/2542)

ผู้มีสิทธิตรวจดู ได้แก่ เจ้าของข้อมูลข่าวสาร โดยการตรวจดูนี้หน่วยงานของรัฐจะวางหลักเกณฑ์เรียกค่าธรรมเนียมก็ได้ ในกรณีของผู้ป่วยนั้น เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2541 แพทยสภา สภาการพยาบาล สภาเภสัชกรรม ทันตแพทยสภา และคณะกรรมการควบคุมการประกอบโรคศิลป์ได้ร่วมกันออกประกาศรับรองสิทธิของผู้ป่วยไว้หลายประการ ซึ่งสอดคล้องกับสิทธิของเจ้าของข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลตามกฎหมาย เช่น ผู้ป่วยมีสิทธิรับทราบข้อมูลอย่างเพียงพอและเข้าใจชัดเจน เพื่อเลือกตัดสินใจในการยินยอมหรือไม่ยินยอมให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพปฏิบัติต่อตน

ผู้ป่วยมีสิทธิให้ปกปิดข้อมูลเกี่ยวกับตนเองโดยเคร่งครัด ผู้ป่วยมีสิทธิรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลเฉพาะของตนที่ปรากฏในเวชระเบียนเมื่อร้องขอในการที่เจ้าของข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลเป็นผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือเจ้าของข้อมูลไม่ถึงแก่กรรม (มาตรา 25 วรรคท้าย) ได้มีการออกกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2541) กำหนดให้บุคคล ดังต่อไปนี้ เป็นผู้ที่มีสิทธิดำเนินการให้ความยินยอมในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล (มาตรา 24) รับแจ้งการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล (มาตรา 23) และตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร (มาตรา 25) แทนคือ

ข้อ 1 ในกรณีเจ้าของข้อมูลเป็นผู้เยาว์ ให้ผู้ใช้อำนาจปกครองมีสิทธิดำเนินการแทนตาม มาตรา 25 วรรคห้าการดำเนินการตามวรรคหนึ่ง ถ้าผู้เยาว์มีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปี ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เยาว์ด้วย

ข้อ 2 ในกรณีเจ้าของข้อมูลเป็นคนไร้ความสามารถ ให้ผู้อนุบาลมีสิทธิดำเนินการแทนตาม มาตรา 25 วรรคห้า

ข้อ 3 ในกรณีเจ้าของข้อมูลเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถไม่สามารถทำการตาม มาตรา 23 มาตรา 24 และมาตรา 25 ด้วยตนเองเพราะเหตุมีกายพิการ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือมีเหตุอื่นทำนองเดียวกัน ให้ผู้พิทักษ์มีสิทธิดำเนินการแทนตาม มาตรา 25 วรรคห้า

ข้อ 4 ในกรณีเจ้าของข้อมูลถึงแก่กรรมและมีได้ทำพินัยกรรมกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น ให้บุคคลดังต่อไปนี้ มีสิทธิดำเนินการแทนตาม มาตรา 24 ได้ตามลำดับก่อนหลังดังต่อไปนี้

1. บุตรชอบด้วยกฎหมายหรือบุตรบุญธรรม
2. คู่สมรส
3. บิดาหรือมารดา
4. ผู้สืบสันดาน
5. พี่น้องร่วมบิดามารดา
6. คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ

ในกรณีตามมาตรา 23 และมาตรา 25 ให้บุคคลตามข้อ 4 (1) (2) (3) (4) และ (5) มีสิทธิดำเนินการแทนได้ไม่ว่าบุคคลหนึ่งบุคคลใดจะมีความเห็นเช่นใดก็ตาม”วิธีการขอตรวจดู ในการขอตรวจดู เจ้าของข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลนั้นจะต้องมีคำขอเป็นหนังสือต่อหน่วยงานของรัฐที่ควบคุมดูแลข้อมูลข่าวสารนั้น และหน่วยงานของรัฐนั้นจะต้องให้บุคคลนั้น หรือผู้กระทำการแทนบุคคลนั้นได้ตรวจดู หรือได้รับสำเนาข้อมูลข่าวสารส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลนั้นการขอให้แก้ไขข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล ถ้าบุคคลใดเห็นว่าข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับตนส่วนใดไม่ถูกต้องตามที่ เป็นจริงขอมมีสิทธิยื่นคำขอเป็นหนังสือให้หน่วยงานของรัฐที่ควบคุมดูแลข้อมูลข่าวสาร

แก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบข้อมูลข่าวสารส่วนนั้นได้ หน่วยงานของรัฐที่ได้รับคำขอนั้นจะต้องพิจารณาคำขอดังกล่าวและมีคำสั่งว่าจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่เจ้าของข้อมูลอ้างว่าไม่ถูกต้องหรือไม่ และแจ้งให้บุคคลนั้นทราบโดยไม่ชักช้าในกรณีที่หน่วยงานของรัฐไม่แก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบข้อมูลข่าวสารให้ตรงตามที่ผู้ขอ ผู้ยื่นคำขอมีสិทธิอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารภายใน 30 วันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งไม่ยินยอมแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบข้อมูลข่าวสาร โดยยื่นคำอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารราชการ ในกรณีนี้ คณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารก็จะพิจารณาและวินิจฉัยว่าจะให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบข้อมูลข่าวสารนั้นหรือไม่ ในกรณีที่คณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารวินิจฉัยว่า หน่วยงานของรัฐไม่ต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบข้อมูลข่าวสารนั้น หรือไม่ว่ากรณีใด ๆ เจ้าของข้อมูลก็ยังมีสิทธิร้องขอให้หน่วยงานของรัฐหมายเหตุคำขอของตนแนบไว้กับข้อมูลข่าวสารส่วนที่เกี่ยวข้องได้

สรุป แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการ เป็นสิทธิของประชาชนทั่วไปที่สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการได้เป็นอำนาจรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่กฎหมายให้แก่บุคคลเพื่อประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งบุคคลมุ่งประสงค์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบการบริหารงานของระบบราชการที่แต่ก่อนนั้นสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของประชาชนนั้นถูกปิดกั้น ประชาชนไม่สามารถรับรู้ข่าวสารจากทางราชการได้ ดังนั้นจากแนวคิดดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษาได้นำมาวิเคราะห์ประกอบผลการศึกษาว่า ประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเชียงใหม่ได้ใช้สิทธิของตนเองในการรับรู้ข่าวสารจากทางหน่วยงานราชการหรือไม่ ประชาชนรับรู้และเข้าใจ พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารฯ หรือไม่ ซึ่งจะเป็นตัวชี้วัดได้ว่า พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารฯ ที่กำหนดไว้ต่าง ๆ ว่าประชาชนมีสิทธิ มีอำนาจหน้าที่ที่จะเข้ามาร่วมทำงาน ตรวจสอบ รับรู้ถึงกระบวนการบริหารงานของหน่วยงานราชการหรือไม่เพียงใด

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญหรือธรรมาภิบาล

คำนิยามของธรรมาภิบาล เนื่องจากมีผู้ที่ให้คำนิยามและความหมายของคำว่าธรรมาภิบาลไว้มาก รวมทั้งองค์กรต่างๆ ได้นำไปใช้ ดังนั้นจึงรวบรวมคำนิยามที่องค์กรหลักและบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการส่งเสริมธรรมาภิบาลได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ธนาคารโลก หรือ World Bank ได้นำไปใช้ครั้งแรกเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1989 ซึ่งใช้ในรายงานเรื่อง “Sub-Sahara: From Crisis to Sustainable Growth” โดยได้ให้ความหมายว่า Good Governance เป็นลักษณะและวิถีทางของการที่มีการใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อจัดการงานของบ้านเมือง โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา

โดยนัยของความหมายของธนาคารโลก เป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีธรรมาภิบาลเพื่อช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้รัฐบาลสามารถให้บริการที่มีประสิทธิภาพ มีระบบที่ยุติธรรม มีกระบวนการกฎหมายที่อิสระ ที่ทำให้มีการดำเนินการให้เป็นไปตามสัญญา อีกทั้งระบบราชการฝ่ายนิติบัญญัติ และสื่อที่มีความโปร่งใส รับผิดชอบ และตรวจสอบได้ (บุญบง ชัยเจริญวัฒน์, 2544: 196)

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อธิบายว่า “รัฐธรรมนูญ หมายถึง การบริหารกิจการของบ้านเมืองด้วยความเป็นธรรม เคารพสิทธิของผู้นพลเมืองอย่างเสมอกัน มีระบบตัวแทนประชาชนที่สะท้อนความคิดของผู้คนได้อย่างเที่ยงตรง มีรัฐบาลที่ไม่ถืออำนาจเป็นธรรม แต่ใช้อำนาจอย่างที่ประชาชนจะตรวจสอบได้ ตัวรัฐบาลเองก็มีความเอื้ออาทรต่อผู้นคนสามัญเป็นอาภรณ์ประดับตน ไม่ดูถูกประชาชนด้วยการเอาความเท็จมาให้ และมีอารยะพอที่จะแสดงความรับผิดชอบหากบริหารงานผิดพลาดหรือไร้ประสิทธิภาพ” (นฤมล ทับจุมพล, 2546: 62)

นายแพทย์ประเวศ วะสี อธิบายรัฐธรรมนูญว่า ประกอบด้วยภาคีรัฐ ภาคธุรกิจ และภาคสังคมที่มีความถูกต้อง เป็นธรรม โดยรัฐและธุรกิจต้องมีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบต่อผู้ตรวจสอบได้ และภาคสังคมเข้มแข็ง รัฐธรรมนูญแห่งชาติ หมายถึงการที่ประเทศมีพลังขับเคลื่อนที่ถูกต้องเป็นธรรม โดยการถักทอทางสังคมเพื่อสร้างพลังงานทางสังคม (Social Energy) เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของประเทศชาติก่อให้เกิดรัฐธรรมนูญแห่งชาติขึ้น (นฤมล ทับจุมพล, 2546: 63)

อานันท์ ปันยารชุน อธิบายรัฐธรรมนูญว่าเป็น ผลลัพธ์ของการจัดการกิจกรรม ซึ่งบุคคลและสถาบันทั้งในภาครัฐและเอกชนมีผลประโยชน์ร่วมกันได้ กระทำลงในหลายทาง มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจนำไปสู่การผสมผสานผลประโยชน์ที่หลากหลายและขัดแย้งกันได้ โดยสาระ รัฐธรรมนูญ หรือ Good Governance คือ องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้แน่ใจว่านโยบายที่กำหนดไว้จะได้ผล หมายถึงการมีบรรทัดฐานเพื่อให้มีความแน่ใจว่ารัฐบาลจะสามารถสร้างผลงานตามที่สัญญาไว้กับประชาชน (นฤมล ทับจุมพล, 2546: 63)

ธีรยุทธ บุญมี อธิบายว่า “รัฐธรรมนูญคือกระบวนการความสัมพันธ์” (Interactive Relation) ระหว่างภาครัฐ ภาคสังคม ภาคเอกชน และประชาชนโดยทั่วไป ในการที่จะทำให้การบริหารราชการแผ่นดิน ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม โปร่งใส ยุติธรรม และตรวจสอบได้ การบริหารประเทศที่ดีควรควรเป็นความร่วมมือแบบสื่อสาร 2 ทาง ระหว่างรัฐบาลประชาธิปไตยและฝ่ายสังคมเอกชน องค์การที่ไม่ใช่หน่วยงานรัฐ (NGOs) โดยเน้นการมีส่วนร่วม (Participation) ความโปร่งใส และตรวจสอบได้ การร่วมกันกำหนดนโยบาย (Shared Policy Making) และการจัดการตนเอง (Self-

Management) ของภาคสังคมเพิ่มมากขึ้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นธรรมมากขึ้น (ธีรยุทธ บุญมี, 2541: 17)

ส่วน บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เลือกใช้คำว่า “ธรรมาภิบาล” เพราะความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษมากกว่า โดยพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่า “ธรรม” หมายถึง “คุณความดี ความถูกต้อง” และ “อภิบาล” หมายถึง “บำรุงรักษา, ปกครอง” ซึ่งมีความหมายรวมถึง ระบบ โครงสร้าง กระบวนการและความสัมพันธ์ของภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาสังคมในการบริหารจัดการเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของรัฐซึ่งเป็นการบริหารจัดการที่ดี (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2542: 6)

ตามหลักฐานปรากฏว่าองค์กรพัฒนาต่างๆ เพิ่งมาใช้คำว่า “Good Governance” ในช่วงต้นศตวรรษ 1990 ในอดีตวงการวิชาการและองค์กรการพัฒนาต่างๆ รวมทั้งธนาคารโลก (World Bank) และ IMF ซึ่งเป็นองค์กรการช่วยเหลือประเทศสมาชิกที่มีปัญหาด้านการเงินมักคุ้นเคยกับคำว่า การจัดการภาครัฐ หรือ Public Sector Management (PSM) ภายหลังจากธนาคารโลกจึงหันมาใช้คำว่า “Good Governance” ซึ่งเป็นผลมาจากนักวิชาการของธนาคารโลก โดยผลการศึกษาวิเคราะห์ประสิทธิภาพของ IMF ในการให้ประเทศต่างๆ กู้เงินเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ สรุปว่า ความสำเร็จประการหนึ่งที่น่าไปสู่ความสำเร็จในการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจที่ได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน คือ การที่ประเทศนั้นๆ มี Good Governance และมีการดำเนินการตามนโยบายสาธารณะที่ได้ตกลงไว้อย่างเคร่งครัด ปัจจัยทั้งสองนี้ทำให้ประเทศเหล่านั้นสามารถพัฒนากลับสู่เสถียรภาพได้อย่างรวดเร็วและจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน (วิศรา รัตนสมัย, 2543: 25)

ลักษณะและเงื่อนไขของ Good Governance มีหลักสำคัญ 6 ประการ (บุษบงชัยเจริญวัฒน์, 2544:199) ดังนี้

1. **หลักนิติธรรม** คือ การตรากฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับและกติกาต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและสมาชิก โดยมีการยินยอมพร้อมใจและถือปฏิบัติร่วมกันอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม กล่าวโดยสรุป คือ สถาปนาการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่กระทำกันตามอำเภอใจหรืออำนาจของบุคคล ความชอบธรรมหมายถึงรวมหลักนิติธรรมและความเป็นอิสระของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งได้แก่การทำให้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานและทุกคนเคารพกฎหมาย โดยกรอบของกฎหมายที่ใช้ในประเทศต้องมีความยุติธรรมและบังคับใช้กับคนทุกกลุ่มอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ขณะที่นายอานันท์ ปันยารชุน ได้กล่าวในทำนองเดียวกันถึงการใช้กฎหมายว่าต้องมีหลักนิติธรรมคือ “เจตนาธรรม์ สาระ และการบังคับใช้กฎหมายต้องเป็นธรรมกับทุกฝ่าย เอื้อประโยชน์ต่อมหาชนคนหมู่มาก ไม่ใช่เพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ต้องเสมอภาคชัดเจนและคาดได้ และต้องไม่ปล่อยให้อำนาจการตัดสินใจขึ้นอยู่กับระบบราชการหรือผู้ใช้อำนาจของรัฐฝ่ายเดียว แต่เน้นการมีส่วนร่วมของ

ประชาชนให้มากที่สุด" เมื่อพิจารณาถึงกลไกการเมืองที่ชอบธรรม (Political Legitimacy) ซึ่งหมายถึง กระบวนการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองมีความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม การได้เข้ามาซึ่ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐมนตรีที่มีคุณภาพ โดยถูกต้องตามระบบประชาธิปไตย และการมีระบบ ราชการที่สุจริต โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

2. **หลักคุณธรรม** คือ การยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยการรณรงค์เพื่อ สร้างค่านิยมที่ดีงามให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือสมาชิกของสังคมถือปฏิบัติ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ สุจริตความเสียสละ ความอดทนขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย เป็นต้น

3. **หลักความโปร่งใส** คือ การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดเผยมูลค่าข่าวสารอย่าง ตรงไปตรงมา และสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้โดยการปรับปรุงระบบและกลไกการทำงาน ขององค์กรให้มีความโปร่งใสมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารหรือเปิดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารได้สะดวก ตลอดจนมีระบบหรือกระบวนการตรวจสอบและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นการสร้างควมไว้วางใจซึ่งกันและกัน และช่วยให้การทำงานของภาครัฐและภาคเอกชน ปลอดจากการทุจริตคอร์รัปชัน การพิจารณาการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายกระบวนการทำงาน กฎเกณฑ์กติกา และความตั้งใจจริงในการบริหารงานของรัฐต่อสาธารณชน มีความเป็นอิสระใน การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การค้า สังคม และสิ่งแวดล้อม สู่ประชาชนอย่างทั่วถึง หรือการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงและรับทราบข้อมูลข่าวสารสาธารณะของทางราชการ ตามที่กฎหมายบัญญัติ นอกจากนี้ความทันสมัยของข้อมูลและความรวดเร็วของการเผยแพร่ข้อมูล อันเป็นประโยชน์ต่อประชาชน เช่น ในการทำธุรกิจ ประกอบกิจกรรมทางสังคมหรือการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจในนโยบายของรัฐ ถือว่าเป็นสาระสำคัญที่แสดงถึงความโปร่งใสของการบริหาร ประเทศ ประเด็นความโปร่งใสนี้อยู่บนพื้นฐานของหลักการบริหารที่ดีซึ่งเกี่ยวข้องกับคน งบประมาณ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

4. **หลักความมีส่วนร่วม** คือ การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ และ ร่วมเสนอความเห็นในการตัดสินใจสำคัญ ๆ ของสังคม โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีช่องทางใน การเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การแจ้งความเห็น การไต่สวน สาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดง ประชามติ หรืออื่น ๆ และจัดการผูกขาดทั้งโดยภาครัฐหรือโดยภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งจะช่วยให้เกิด ความสามัคคีและความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม ของประชาชน ประชาชนหมายรวมถึง คนไทยทุกคนไม่ว่าจะประกอบอาชีพใด ๆ ประชาชนต้อง รู้จักสิทธิ และการใช้สิทธิ ประชาชนต้องมีการตื่นตัว กระตือรือร้นที่จะรับรู้และคอยตรวจสอบ กระบวนการตัดสินใจของภาครัฐที่มีผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ สนับสนุนการมีส่วนร่วมของคน อื่น และสร้างภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง มีทัศนคติต่อส่วนร่วมที่ถูกต้องและมีคุณธรรม อย่างเช่น

การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ประชาพิจารณ์ การประชุมติ การชุมนุมประท้วงเรียกร้องความเป็นธรรม และที่สำคัญประชาชนต้องช่วยกันคอยตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลโดยการติดตามข้อมูล ข่าวสารและใช้สิทธิตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการเพื่อกำจัดปัญหาการคอร์รัปชัน

5. **หลักความรับผิดชอบ** ผู้บริหาร ตลอดจนคณะข้าราชการ ทั้งฝ่ายการเมืองและ ข้าราชการประจำ ต้องตั้งใจปฏิบัติภารกิจตามหน้าที่อย่างค้ำยั้ง โดยมุ่งให้บริการแก่ผู้มารับบริการ เพื่ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีความรับผิดชอบต่อความบกพร่องในหน้าที่การงานที่ตน รับผิดชอบอยู่ และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขได้ทันทั่วทั้ง การตัดสินใจใด ๆ ของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนต้องกระทำโดยมีพันธะความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองกระทำกับสาธารณชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับหน่วยงานนั้น โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็น หลัก และมีจิตใจเสียสละ เห็นคุณค่าสังคมที่ตนเองสังกัดอยู่ ก็จะทำให้ปราศจากการคอร์รัปชันซึ่ง เป็นปัญหาเรื้อรังที่บั่นทอนความเจริญของประเทศไทยมานาน

6. **หลักความคุ้มค่า** ผู้บริหารต้องตระหนักว่ามีทรัพยากรค่อนข้างจำกัด ดังนั้นในการ บริหารจัดการจำเป็นจะต้องยึดหลักความประหยัดและความคุ้มค่า ซึ่งจำเป็นจะต้องตั้งจุดมุ่งหมาย ไปที่ผู้รับบริการหรือประชาชน โดยส่วนรวม แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการและสถาบันของรัฐ สามารถจัดสรรและใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม เพื่อตอบสนองความต้องการ ของคนในสังคมโดยรวม รวมถึงการทำงานที่รวดเร็ว มีคุณภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

จากความหมายของนักวิชาการที่ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับ Good Governance ดังกล่าวข้างต้น นั้น จะเห็นได้ว่ามีแนวความคิดที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า Good Governance จะให้ ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ

ภาครัฐ (Public Sector) ซึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างและปฏิรูปการเมือง กฎหมายและการ บริหารราชการ

ภาคเอกชน (Private Sector) ซึ่งจะมีส่วนในการประกอบธุรกิจที่ดีและดำเนินธุรกิจอย่าง ซื่อสัตย์สุจริต และมีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมซึ่งจะทำให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรือง

ภาคประชาชนหรือองค์กรต่างๆ (Civil Society) จะมีส่วนในการเกื้อหนุนในการ ดำเนินการทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยการระดมกลุ่มต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่าง ๆ และสามารถตรวจสอบทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนให้ตั้งอยู่ในความถูกต้องได้

กล่าวโดยสรุปแล้ว ธรรมาภิบาล (Good Governance) หมายถึง การบริหารการจัดการ ทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการพัฒนาของประเทศ โดยมีการเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนของสังคม คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและ กันอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองอย่างสมดุล ส่งผลให้

สังคมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจนมีการใช้อำนาจในการพัฒนาประเทศชาติให้เป็นไปอย่างมั่นคงยั่งยืน และมีเสถียรภาพ

ในยามที่ประเทศประสบภาวะวิกฤต โดยเฉพาะเป็นวิกฤตใหม่ของชาติ (National Crisis) สังคมไทยจะต้องสร้างเจตจำนงที่เป็นหนึ่งเดียวหรือเจตจำนงแห่งชาติ (National Will) ขึ้น เพื่อให้ส่วนต่างๆ ของสังคมทำงานสอดคล้องประสานกัน ผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องร่วมกัน ดังนั้น การสร้างการจัดการบริหารบ้านเมืองที่ดี ให้มีลักษณะรัฐธรรมนูญ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทย เพราะเป็นรูปแบบเดียวที่จะสร้างเจตจำนงแห่งชาติขึ้นมา สร้างความมั่นคงให้กับประชาธิปไตยและลดการทุจริตอันเป็นปัญหาใหญ่ของบ้านเมือง นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เพิ่มขึ้น (วิศรา รัตนสมัย, 2543:27)

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มีที่มาจากแนวคิดในเรื่องการปฏิรูประบบราชการให้มีความโปร่งใส มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ชัดเจน ตรวจสอบได้ มีระบบที่ป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในการดำเนินงานของรัฐ และในขณะเดียวกัน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมตามสมควรในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งมีกลไกในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ประชาชนเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการสร้างธรรมรัฐให้เกิดขึ้นในสังคมไทย แต่เดิมสังคมไทยเป็นระบบอุปถัมภ์ที่เอื้อต่อการทุจริตอย่างมาก ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มุ่งขจัดปัญหาการทุจริต โดยใช้วิธีต่าง ๆ อาทิเช่น การกระจายอำนาจทำให้การเมืองเป็นประชาธิปไตยขึ้น การทำให้ระบบจัดการรัฐโปร่งใสและตรวจสอบได้ ฯลฯ ดังนั้น หากประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักสำนึกถึงความสำคัญในการตรวจสอบอำนาจรัฐและสิทธิของตนแล้ว จะเป็นแนวทางหนึ่งในการป้องกันการทุจริตมิให้เกิดขึ้นได้และยังผลให้เกิดการพัฒนาประเทศต่อไปอีกด้วย

สรุป แนวคิดรัฐธรรมนูญ หรือแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการของบ้านเมืองที่ดีนั้น เป็นแนวคิดที่บ่งบอกถึงลักษณะการบริหารของหน่วยงานราชการว่าจะต้องมีความเป็นธรรม เคารพสิทธิของผู้คนพลเมืองอย่างเสมอภาค มีระบบตัวแทนประชาชนที่สะท้อนความคิดของผู้คนได้อย่างเที่ยงตรง ไม่ถืออำนาจ ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานได้ และมีความรับผิดชอบ หากบริหารงานผิดพลาดหรือไร้ประสิทธิภาพ ซึ่งแนวคิดรัฐธรรมนูญนี้ ผู้ศึกษานำมาประกอบการศึกษาเพื่อต้องการทราบว่าหน่วยงานราชการในอำเภอเมืองเชียงใหม่ มีระบบการทำงานที่เป็นธรรม โปร่งใสหรือไม่ มีระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมคือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมคิดแสดงความคิดเห็น ความต้องการหรือไม่ อีกทั้งหน่วยงานราชการสามารถบำบัดทุกข์บำรุงทุกข์ของประชาชนได้ในระดับใดและมีระบบการให้บริการประชาชนที่รวดเร็ว เจ้าหน้าที่มีความพร้อมและเปิดเผยข้อมูลแก่ประชาชนที่มีความต้องการรับรู้ข้อมูลจากภาครัฐหรือไม่ อีกทั้งให้ข้อมูลที่แท้จริงหรือไม่

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นงคณาถ ห่านวิไล (2542) ศึกษาเรื่อง “ผลของ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ที่มีต่อการตัดสินใจ เปิดเผยข้อมูลข่าวสารของกองบัญชาการทหารสูงสุด” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของกองบัญชาการทหารสูงสุด (บก.ทหารสูงสุด) ภายหลังจาก พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มีผลบังคับใช้ ศึกษาผลของ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ที่มีต่อวัฒนธรรม องค์การในด้านการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของ บก.ทหารสูงสุด และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของ ผู้สื่อข่าว น.ส.พ.รายวันที่มีต่อการเข้าถึงแหล่งข่าวและการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับ บก.ทหารสูงสุด ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของ บก.ทหารสูงสุดมีกรอบการเปิดเผยโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของกองทัพและให้เปิดเผยเท่าที่จำเป็น โดยเอกสารใดที่กำหนดชั้นความลับตั้งแต่ชั้นลับขึ้นไป ห้ามมิให้เปิดเผย หากจำเป็นต้องเปิดเผยต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการข้อมูลข่าวสาร ส่วนข้อมูลข่าวสารที่จัดให้ประชาชนตรวจสอบตาม พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสาร ของราชการ ให้เปิดเผยโดยไม่ลงรายละเอียดซึ่งขั้นตอนการเปิดเผย มีผู้บังคับบัญชาระดับสูงสั่งให้เปิดเผย ตามสายการบังคับบัญชา หรือนำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการข้อมูลข่าวสาร บก.ทหารสูงสุด และนามติที่ประชุมเรียนผู้บัญชาการทหารสูงสุด หากกรณีใดที่มีผู้ร้องขอเปิดเผยข้อมูลข่าวสารไม่พอใจในการตัดสินใจของ บก.ทหารสูงสุด สามารถอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่างประเทศและความมั่นคงได้ ผลของ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ที่มีต่อวัฒนธรรมองค์การ ในด้านการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของ บก.ทหารสูงสุด พบว่า มีการจัดตั้งคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารขึ้นมาเพื่อกำหนดแนวทางและกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารที่ได้รับการร้องขอจากประชาชน ขณะที่ทัศนคติของนายทหารเริ่มมีแนวคิดเปลี่ยน ไปสู่การยินยอมการเปิดเผยข้อมูลมากขึ้นแต่จะต้องไม่กระทบความมั่นคงของประเทศ ความคิดเห็นของผู้สื่อข่าว น.ส.พ.รายวันในการเข้าถึงแหล่งข่าวและการนำเสนอข่าว กล่าวคือ ในการเข้าถึงแหล่งข่าวยังคงมีขั้นตอนยุ่งยาก ต้องใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเพื่อสร้างความไว้วางใจจากแหล่งข่าว ขณะที่การนำเสนอข่าวไม่สามารถให้รายละเอียดครบสมบูรณ์ เนื่องจากการแสวงหาข้อมูลสนับสนุนค่อนข้างยาก ข่าวส่วนใหญ่จึงออกมาในรูปของข่าวเพื่อ ประชาสัมพันธ์ สร้างภาพพจน์กองทัพ

จะเห็นได้ว่างานวิจัยของ นงคณาถ ห่านวิไล พบว่า กระบวนการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของ บก.ทหารสูงสุดมีกรอบการเปิดเผยโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของกองทัพและให้เปิดเผยเท่าที่จำเป็น ซึ่งก็เช่นเดียวกับหัวข้อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ที่ผู้ศึกษาต้องการทราบว่า หน่วยงานราชการในอำเภอเมืองเชียงใหม่สามารถเปิดเผยข้อมูลให้ประชาชนได้รับทราบทั้งหมดหรือไม่

ศมพรัตน์ ศรีสันติสุข (2542) ได้ศึกษาเรื่อง “การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารราชการของนักข่าว สถานีวิทยุโทรทัศน์ระบบเปิด เปรียบเทียบก่อนและหลังการประกาศใช้ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของนักข่าวในการใช้ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 และเพื่อศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเนื้อหาของ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ผลของการศึกษาวิจัยพบว่า การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารราชการของนักข่าวสถานีวิทยุโทรทัศน์ ภายหลังการประกาศใช้ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ดีขึ้น ด้วยเหตุผลว่าข้อมูลที่ได้รับถูกต้อง น่าเชื่อถือและละเอียดขึ้น อีกทั้งมีประโยชน์กับผู้ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวราชการ

ปัญหาและอุปสรรคของนักข่าวโทรทัศน์ คือการไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการเท่าที่ควร เนื่องจากเจ้าหน้าที่ราชการไม่แน่ใจว่าสามารถเปิดเผยข้อมูลได้มากน้อยเพียงไร นอกจากนี้ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาและการใช้สิทธิตาม พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ ของทั้งข้าราชการและนักข่าวโทรทัศน์ยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือทัศนคติของนักข่าวโทรทัศน์ ที่เห็นว่าการทำข่าวแบบเจาะลึกควรเป็นหน้าที่ของนักข่าวหนังสือพิมพ์

ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเนื้อหาตลอดจนแนวทางเพื่อการปฏิบัติให้ได้ผลดีของ พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์และจากการออกแบบสอบถาม ได้แก่ ควรระบุเนื้อหาส่วนที่เป็นข้อยกเว้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ควรอบรมผู้สื่อข่าวโทรทัศน์ทุกระดับเกี่ยวกับเนื้อหา และการใช้สิทธิตาม พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ควรอบรมข้าราชการให้ทราบแนวทางปฏิบัติในการเปิดเผยข้อมูลราชการ เนื่องจาก พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 เป็นกฎหมายใหม่ที่ประกาศใช้ได้ไม่นาน และปลูกฝัง ทัศนคติเชิงบวกในการให้ข้อมูลข่าวสารราชการแก่ประชาชน คณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารควรมีความเป็นอิสระในโครงสร้าง และประกอบด้วยบุคคลจากหลากหลายอาชีพมิใช่เน้นเฉพาะข้าราชการเช่นปัจจุบัน

การศึกษาของ ศมพรัตน์ ศรีสันติสุข (2542) ได้ชี้ให้เห็นว่า หน่วยงานราชการยังไม่สามารถเปิดเผยข้อมูลที่เป็นจริงให้กับประชาชนและสื่อมวลชนได้รับรู้อย่างเต็มที่ อีกทั้งประชาชนยังไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการเท่าที่ควร เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการไม่แน่ใจว่าสามารถเปิดเผยข้อมูลได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งจากผลการศึกษาของศมพรัตน์ ทำให้ผู้ศึกษาต้องการที่จะศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเชียงใหม่ว่าหน่วยงานราชการในอำเภอเมืองเชียงใหม่สามารถเปิดเผยข้อมูลที่เป็นจริงให้กับประชาชนและสื่อมวลชนได้รับรู้อย่างเต็มที่หรือไม่ และสามารถเปิดเผยข้อมูลได้มากน้อยเพียงใด

ศศิพร ต่ายคำ (2543) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบกรณีที่ปกปิดข้อมูลข่าวสารและเปิดเผยข้อมูลข่าวสารตาม พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากรณีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร และกรณีการปกปิดข้อมูลข่าวสารของคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ ภายหลังการอุทธรณ์โดยสื่อมวลชน เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของสื่อมวลชน ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการ โดยศึกษาจากกรณีร้องเรียนและอุทธรณ์ 5 กรณี คือ 1) กรณีหนังสือสัญญาต่างตอบแทน สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 2) กรณีรายงานผลการสอบสวนเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 3) กรณีรายงานผล การตรวจสอบการรับนักเรียนเพิ่ม 17 คน ของโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 4) กรณีสัญญาซื้อขายสินค้าของรัฐกิจขององค์การ เพื่อการปฏิรูประบบสถาบัน การเงิน 5) กรณีหนังสือประกอบหนังสือแสดงเจตจำนง วิธีการวิจัยใช้การวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เจาะลึกสื่อมวลชน เจ้าหน้าที่ หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร คณะกรรมการ ร่าง พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ และเจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการข้อมูล ข่าวสารของราชการ จากผลการวิจัยพบว่าคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารพิจารณา เหตุผลการปฏิเสธการให้ข้อมูลข่าวสารของหน่วยงาน ด้วยการชี้แจงน้ำหนักระหว่าง ประโยชน์สาธารณะกับประโยชน์ของหน่วยงานราชการ โดยยึดการเปิดเผยเป็นหลัก จะปกปิดเฉพาะข้อมูลที่ได้รับการยกเว้นตามกฎหมาย อาทิ ข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูล ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงข้อมูลของสื่อมวลชนเกิดจาก 1) หน่วยงานราชการปฏิเสธการให้ข้อมูล 2) กระบวนการอุทธรณ์ และวินิจฉัยเกิดความล่าช้าเนื่องจากหน่วยงานไม่ยอมเปิดเผยข้อมูล 3) สื่อมวลชนส่วนใหญ่ขาดความตื่นตัวในการใช้สิทธิเพื่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของ ราชการ โดยอาศัยบทบัญญัติของพระราชบัญญัติฉบับนี้ จึงมีเพียงนักหนังสือพิมพ์กลุ่มเล็กๆ ที่สนใจและใช้สิทธิอย่างจริงจัง

ในงานวิจัยของ ศศิพร ต่ายคำ ก็พบปัญหาในการขอรับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการเช่นกัน คือ หน่วยงานราชการปฏิเสธการให้ข้อมูล กระบวนการอุทธรณ์และวินิจฉัยเกิดความล่าช้าเนื่องจากหน่วยงานไม่ยอมเปิดเผยข้อมูล

วิศรา รัตนสมัย (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การรับข่าวสารเพื่อสร้างความตระหนักสำนึกของประชาชนเกี่ยวกับการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จังหวัดสงขลา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงระดับความตระหนักสำนึกของประชาชนเกี่ยวกับการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พฤติกรรมการสื่อสารของประชาชนเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการเผยแพร่ข่าวสารและชักจูงใจ ตลอดจนปัจจัยอื่นที่มีผลต่อความตระหนักสำนึกในเรื่องดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความสนใจและความตระหนักเกี่ยวกับการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในระดับปานกลาง

ขณะที่มีความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในระดับสูง ซึ่งผลการวิจัยชี้ว่าความสนใจมีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก ตลอดจนความตระหนักสำนึกอีกด้วย การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ยังได้ข้อสังเกตบางประการ คือ ในการตอบคำถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ และความรู้สึกเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจดี แต่ยังมีความรู้สึกในเชิงประเมินค่าบางประการต่างจากแนวทางที่พึงประสงค์ โดยประชาชนรู้สึกว่าการทุจริตในองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นเรื่องปกติ และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐอย่างการเข้าร่วมฟังการประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) นั้น เป็นเรื่องไร้ประโยชน์ ทั้ง ๆ ที่ประชาชนรู้สึกว่าปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันเป็นเรื่องร้ายแรง และเป็นสาเหตุที่ทำให้ประเทศชาติประสบปัญหา ตลอดจนผู้ที่ได้รับความเสียหายโดยตรงก็คือประชาชนเอง สะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการสร้างความตระหนักสำนึกทางการเมืองให้แก่ประชาชน ก็คือความคิดที่ฝังลึกของคนในสังคมจนกลายเป็นวัฒนธรรม เพราะแม้ว่าประชาชนจะมีความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกทางการเมืองในระดับสูงก็ตาม ก็ยังไม่อาจเปลี่ยนไปถึงระดับของความตระหนักสำนึกได้

งานวิจัยของ วิศรา รัตนสมัย เป็นการศึกษาการรับข่าวสารเพื่อสร้างความตระหนักสำนึกของประชาชนเกี่ยวกับการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จังหวัดสงขลา ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่ผู้ศึกษาต้องการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับการรับรู้ข่าวสารของประชาชนแต่แตกต่างในเรื่องของพื้นที่ในการศึกษา และบทบาทของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมทำงาน บริหารงาน และตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานราชการนั้นในงานวิจัยของ วิศรา รัตนสมัย พบว่า ประชาชนมีความสนใจและความตระหนักเกี่ยวกับการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในระดับปานกลาง ขณะที่มีความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในระดับสูง

พรสุรีย์ ชุมเกษียร (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “ระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 กรณีศึกษาสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาสันกำแพง” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อต้องการทราบว่า ผู้ติดต่อขอทราบข่าวจากสำนักงานที่ดินในเรื่องอะไรบ้าง สำนักงานที่ดินสามารถตอบสนองความต้องการได้ทุกประเภทที่มีคำร้องหรือไม่ ถ้าตอบสนองไม่ได้เพราะเหตุใด ประชาชนที่ไปติดต่อมีความพอใจต่อการตอบสนองของสำนักงานที่ดินในระดับใดและมีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจเพื่อประมวลเป็นข้อเสนอแนะให้กรมที่ดินปรับปรุงเป็นแนวทางต่อไป ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการข้อมูลข่าวสารในเรื่องขอตรวจสอบและรับรองราคาประเมินที่ดินมากเป็นอันดับหนึ่ง โดยที่สำนักงานที่ดินตอบสนองความต้องการได้ในระดับปานกลาง

ระดับความพึงพอใจต่อการสนองตอบของสำนักงานที่ดินอยู่ในเกณฑ์เฉลี่ยปานกลางค่อนข้างต่ำ และพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจ ซึ่งได้แก่ประสิทธิภาพของสำนักงานที่ดินในการให้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสาร ข้อบกพร่องของสำนักงานที่ดินในการให้บริการ

ซึ่งงานวิจัยของพรสุรีย์ หุมเกษียร ได้ศึกษาเรื่องระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 เท่านั้น แต่ไม่ได้ศึกษาถึงรายละเอียดของปัญหา และทำการศึกษาที่สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาสันกำแพงเท่านั้น ต่างจากงานวิจัยของผู้ศึกษาที่ต้องการศึกษาถึงปัญหาการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 กรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้นด้วยเหตุที่ว่า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่และมีชนชั้นกลางเป็นจำนวนมากและชนชั้นกลางก็มีบทบาททางการเมืองสูงแต่ทำไมประชาชนที่ไปใช้สิทธินั้นมีจำนวนน้อย และพรสุรีย์ หุมเกษียร ได้ศึกษาในฐานะที่เป็นเจ้าพนักงานที่ดิน สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ ว่าประชาชนที่ไปติดต่อมีความพอใจต่อการตอบสนองข้อมูลข่าวสารของสำนักงานที่ดินหรือไม่เพียงใด

สุนทรียา หวังชัย (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “ความตระหนักของประชาชนในสิทธิความเป็นพลเมืองต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสารสาธารณะตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540” ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการให้ความสำคัญของประชาชน และมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในสิทธิความเป็นพลเมืองต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสารสาธารณะตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสาร พ.ศ.2540

จากงานวิจัยของสุนทรียา หวังชัยต่างจากงานวิจัยของผู้ศึกษา กล่าวคือแม่ศึกษาประชากรที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปเหมือนกันแต่ก็เป็นการศึกษาต่างสถานที่กัน และมีความคล้ายคลึงกับการศึกษาของผู้ศึกษาที่ได้ศึกษาถึงปัญหาการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ว่าทำไมประชาชนที่ไปใช้สิทธินั้นมีจำนวนน้อย เพราะเหตุใด

ศุกลมาน เอี่ยมโอกาสดิษฐ์ และคณะ (2544) การศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจของประชาชนในสิทธิที่จะได้รู้ตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พุทธศักราช 2540” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พุทธศักราช 2540 อยู่ในระดับปานกลาง โดยความรู้ความเข้าใจจะมีความสัมพันธ์กับประเด็นต่างๆ ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองไทยแบบดั้งเดิม ประสพการณ์ทางการเมือง และประสพการณ์เกี่ยวกับพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พุทธศักราช 2540 นอกจากนั้นกลุ่มตัวอย่างได้ระบุถึงปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติตาม

พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พุทธศักราช 2540 คือ การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิและวิธีปฏิบัติตามกฎหมาย รวมทั้งกลุ่มตัวอย่างมองว่าการใช้สิทธิในเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องไกลตัวและไม่อยากยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเมือง ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จึงเสนอความคิดเห็นว่าควรมีการประชาสัมพันธ์โดยการใช้สื่อที่หลากหลายและจัดกิจกรรมการอบรมสัมมนา เพื่อเป็นการรณรงค์ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและเห็นประโยชน์ของการสิทธิในเรื่องดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง

จะเห็นได้ว่างานวิจัยของผู้ศึกษา กล่าวคือ สุกลมาน เอี่ยมโสภาสดิษฐ์และคณะได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจของประชาชนในสิทธิที่จะได้รู้ตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พุทธศักราช 2540 แต่งานวิจัยของผู้ศึกษาได้ศึกษาหาสาเหตุว่าทำไมประชาชนในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่จึงไปใช้สิทธิตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 นั้นค่อนข้างน้อย เพราะเหตุใด เกิดจากปัญหาใดจึงเป็นการศึกษาที่แตกต่างกัน

สุจิน บุตรดีสุวรรณ (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “การรับรู้ข้อมูลข่าวสารตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ของประชาชนจังหวัดมหาสารคาม” ผลการศึกษาพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70.12) ไม่ทราบเรื่องสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการ และส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69.18) ไม่ทราบว่าข้อมูลข่าวสารคืออะไรในกลุ่มประชาชนที่ทราบเรื่องสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการนั้น ทราบจากโทรทัศน์ วิทยุ ประกาศจากส่วนราชการ และหนังสือพิมพ์ ประชาชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 82.82) ไม่เคยขอให้หน่วยงานของรัฐเปิดเผยข้อมูลประชาชนเห็นว่าการรับรู้ข้อมูลข่าวสารตามพระราชบัญญัติมีปัญหาที่ไม่สะดวกมีขั้นตอนมาก และไม่ทราบสถานที่ติดต่อรับข้อมูลข่าวสาร

จะเห็นได้ว่างานวิจัยของ สุจิน บุตรดีสุวรรณ ได้ศึกษาการรับรู้ข้อมูลข่าวสารตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ของประชาชนจังหวัดมหาสารคามเท่านั้น ต่างจากงานวิจัยของผู้ศึกษากล่าวคือผู้ศึกษาต้องการศึกษาถึงปัญหาการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 กรณีศึกษาประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น ว่าทำไมประชาชนที่ไปใช้สิทธินั้นมีจำนวนน้อย เพราะเหตุใดจึงไม่ใช้สิทธิดังกล่าว ซึ่งประเด็นการที่ประชาชนจังหวัดมหาสารคามไม่ทราบเรื่องสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการ เป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาถึงปัญหาในการใช้สิทธิตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และจากผลการวิจัยของสุจิน บุตรดีสุวรรณ จะเห็นได้ว่า ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ ตื่นตัวในการออกไปใช้สิทธิเพื่อขอรับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการต่างๆ แตกต่างกัน

ขณะเดียวกันกลุ่มองค์กร อาทิ สื่อมวลชน ซึ่งก็มีสิทธิที่จะรับข้อมูลข่าวสารจากทางหน่วยงานราชการได้กับพบปัญหาในการขอรับทราบข้อมูลข่าวสารจากทางหน่วยงานราชการ คือ หน่วยงานราชการไม่ให้ความร่วมมือ ไม่เต็มใจที่จะให้ข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นจริง ในส่วนของประชาชนนั้นพบว่า ประชาชนบางส่วนที่ออกมาใช้สิทธิขอรับข้อมูลข่าวสารจากทางหน่วยงานราชการเท่านั้น จากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาจะได้นำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบผลการศึกษาต่อไปว่า มีประเด็นไหนที่สอดคล้องและประเด็นไหนบ้างที่แตกต่างกัน

สรุปจากแนวคิดของสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการ และแนวคิดรัฐธรรมนูญ หรือแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการของบ้านเมืองที่ดีนั้น เป็นแนวคิดที่บ่งบอกถึงลักษณะการบริหารของของหน่วยงานราชการว่าจะต้องมีความเป็นธรรม เคารพสิทธิของผู้คนพลเมืองอย่างเสมอกัน มีระบบตัวแทนประชาชนที่สะท้อนความคิดของผู้คนได้อย่างเที่ยงตรง ไม่ถืออำนาจ ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานได้ และมีความรับผิดชอบหากบริหารงานผิดพลาดหรือไร้ประสิทธิภาพ ซึ่งแนวคิดรัฐธรรมนูญนี้ ผู้ศึกษานำมาประกอบการศึกษา เพื่อต้องการทราบว่า หน่วยงานราชการในอำเภอเมืองเชียงใหม่ มีระบบการทำงานที่เป็นธรรม โปร่งใสหรือไม่ มีระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วม คือ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมคิด แสดงความคิดเห็น ความต้องการหรือไม่ อีกทั้งหน่วยงานราชการสามารถบำบัดทุกข์บำรุงทุกข์ของประชาชนได้ในระดับใด และมีระบบการให้บริการประชาชนที่รวดเร็ว เจ้าหน้าที่มีความพร้อม และเปิดเผยข้อมูลแก่ประชาชนที่มีความต้องการรับรู้ข้อมูลจากภาครัฐหรือไม่

พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 เป็นกฎหมายที่กำหนดสิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการของประชาชนขึ้น โดยมีข้อยกเว้นที่หน่วยงานของรัฐอาจไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน และกำหนดหลักเกณฑ์ในการคุ้มครองข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล เมื่อประชาชนมีสิทธิขอตรวจดูข้อมูลข่าวสารของราชการทำให้ประชาชนสามารถตรวจสอบการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐว่าดำเนินการในเรื่องต่างๆ ไปด้วยความชอบธรรมด้วยเหตุผลและชอบด้วยกฎหมายเพียงใด อันจะส่งผลให้การตัดสินใจใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หน่วยงานของรัฐต้องทำอย่างมีเหตุผล โปร่งใส ตรวจสอบได้ ทศนคติแต่เดิมของประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นอุปสรรคที่ทำให้ยังไม่บรรลุเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ แต่อย่างไรก็ตามในระยะเวลาที่ผ่านมาประชาชนได้ใช้สิทธิของตนขอตรวจดูข้อมูลข่าวสารของรัฐทั้งเพื่อประโยชน์ส่วนตัว และเพื่อประโยชน์สาธารณะ ส่งผลให้หน่วยงานของรัฐได้มีการปรับตัวไปค่อนข้างมาก อันจะเป็นหนทางไปสู่การปฏิรูประบบราชการและการจัดการบ้านเมืองที่ดีต่อไป การที่ประชาชนสามารถใช้สิทธิของตนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างระบบธรรมรัฐขึ้น